

TİB

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ

Aralık 1977
Sayı : 42

250 Kuruş

*+ ideolojik öncelik
+ öncesi savası*

YEREL YÖNETİMLER SORUNU ÜZERİNE

İÇİNDEKİLER

- Yerel Yönetimler Sorunu
Üzerine 1
- Türkiye'de Demiryolu
Ulaşım ve Demiryolu
İşçilerinin Grevi Üzerine 8
- 1950 - 60 Döneminde
Altyapı Yatırımları 12
- «Sosyal Güvenlik» Sorunu
ve Türkiye'de Sosyal
Sigortalar 20

**TİB Adına Sahibi ve Sorumlu
Yazı İşleri Müdürü
Mehmet Tanju AKAD**

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA

Basıldığı Yeri :
ŞAFAK Matbaası - ANKARA

Bültendeki yazılar kaynak gösterilmek ve içeriği değiştirilmemek şartıyla yayımlanabilir. İlgili sayılardan gönderilmesi rica olunur.

Yaklaşan yerel seçimler, yerel yönetimlere egemen olan sınıfsal güç yapısının tartışılıp teşhir edileceği, emekçi sınıfların yerel yönetimler içinde güçlü olarak temsil edilmelerinin önemini vurgulanabileceği ve yerel yönetimlere ilişkin demokratik taleplerin belirlenmesi ve savunulması çalışmalarının yoğunlaşacağı bir ortam getirmiştir. Yerel yönetimlere ilişkin sorunları gündeme getiren bu konjonktürel nedenin yanısıra temeldeki yapısal neden ise, ülkede yaşanan bağımlı ve çarpık kapitalistleşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme sürecidir. Gerçekten de son yirmibeş yıldan bu yana hızla kentleşen ve 1977'lerde nüfusunun % 40'ı kentlerde yaşayan Türkiye toplumu oldukça hızlı bir gelişim ve dönüşüm süreci içersinde bulunmaktadır. Bu gelişim ve ortaya çıkardığı toplumsal sorunlar, kendisini öncelikle ve ağırlıklı kentlerde, kentsel yaşantıda ve onun temel düzenleyici kurumu olan belediyelerde göstermektedir. Son yıllarda belirli metropolitan kentlerdeki sosyal-demokrat yönetimlerin oligarşik yönetimin merkezi otoritesi ile olan çelişkileri sonucunda güncellenen «yerel yönetimler» sorunu, bugün Marksistlerin önünde, çözümlenmesi gereken önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Bilindiği gibi sınıflı toplumlarda toplumsal sorunlar ve onların çözümlenmesine ilişkin yaklaşımlar zorunlu olarak sınıfsal bir içerik taşırlar. Kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu toplumlarda, ortaya çıkan sorunların çözümüne ilişkin yaklaşımlar son tahlilde iki temel alana indirgenbilir. Bunlardan birincisi, sorunu burjuva ideolojisinin sorunsalı içerisinde ele alan yaklaşımdır. Sorunun temel kaynakları noktası olan kapitalist üretim ilişkilerini göz ardı ederek, sorunun sonuçları ve biçimleri üzerine bir «çözümlemeyi» gündeme getiren burjuva içerikli bu yaklaşımın çeşitli biçimleri vardır. Bunlar, burjuvazinin faşist çözüm yöntemlerinden, liberal, sosyal-demokrat ve reformist-revizyonist yöntemlere kadar uzanan bir düzlem içinde yer alırlar (1). Açık ki, bütün bunlar bir burjuva düzleminde (platform) yer alıyorsa da devrimciler açısından hepsi bir diğeriyle, özdeş olarak değerlendirilemez. Öte yandan sorunun ikinci ve gerçek çözümleme platformu ise proletaryanın dünya görüşü olan Marksist sorunsal içinde sunulan yaklaşımdır. Sorunun, Marksist sorunsal içinde bilimsel çözümlemesi, proletaryanın demokratik ve sınıf bilincinin ötesinde onun sosyalist siyasal bilinci doğrultusunda yapılır. Marksist yaklaşım dışındaki bütün yaklaşımların sorunun gerçek sınıfsal temellerini perdelemelerine ve dolayısıyla sorunu çözümler görünmelerine rağmen, aslında sorunu çözümlenememelerinin nedeni bu sorunların ve yaklaşımlarının sınıfsal özünden kaynaklanır.

Proletarya ise gerçekleri bilmek ve onu dönüştürmek zorundadır. Başka bir deyimle, proletarya dünyayı dönüştürebilmek için, toplumsal gerçekliği bütün boyutları ile incelemek anlamak zorundadır. Toplumsal gerçekliğin bilimsel yorumlaması yolu ile bu gerçekliği dönüştürürken aynı zamanda kendisini de dönüştürür. Bu nokta, Marksist anlayışı, bütün burjuva an-

layışlarından ayıran önemli bir ayırım çizgidir. İşçi sınıfı bu sosyalist siyasal bilinci ile kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklanan çeşitli üretici işlevlerin değişmezliği düşüncesine dayanan sınıf bilincini aşar. Çünkü sınıf bilinci ve buna tekabül eden bilinç tipi, toplumun farklı sınıflardan oluştuğu varsayımından yola çıkan ve belirli bir sınıfın yerine getirdiği üretim işlevinin toplumsal önemini ve sınıfın siyasal gücü oranında var olan siyasal sistem içinde temsil hakkını savunan bir bilinç kategorisidir. Eğer bir işçi toplumsal üretimin devamı için kendi işlevinin yani bir kol emeği olarak makinaya bağımlı iş görme işlevinin sürekli var olacağını kabul ediyorsa, bu kol emeği işlevinin değişmezliğinden yola çıkıyorsa onun bilinci, sınıf bilincidir. (2) Proletarya kendi üretici işlevinin değişmezliği ve bu işlevinin en önemli işlev olduğu anlayışına dayalı bir sınıf bilincini aşmalıdır. (3) Sosyalist siyasal bilinç gerek bu değişmez işlevler, gerekse en önemli üretici işlev tezlerinin bir burjuva mistifikasyonu olduğunu kavramış olan bilinçtir. İşte bu bağlam içinde, kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklanan «sınıf bilinci» toplumsal yapının ideolojik ve politik düzeylerdeki yansımaları ise en özgül biçimi ile «yönetici elit tabaka (—) yönetilen kitleler» ayırımıdır. Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu toplumsal formasyonlarda burjuva yönetim birimlerindeki örgütlenme mekanizmasının işleyiş biçimi, işte bu temel ayırımı dayanır. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde var olan toplumsal işbölümünün siyasal düzeyde yansımaları olan bu ayırım sonucunda, bu üretim biçimine özgü kurumlarda, geniş proleter ve emekçi kitleler politik sürecin dışında tutulurlar. Bu olgunun en tipik biçimi, üst yapının «politik toplum» düzeyine tekabül eden Devlet örgütlenmesinde görülür. Burjuva devlet aygıtının bütün kurumlarında, işleyiş mekanizması «kapitalist sömü-

rünün dar çerçevesi içinde sıkışıp kalmıştır» ve geniş emekçi kitleler gerçek politik sürecin dışına itilmişlerdir. Lenin'in sözleriyle; «Çok küçük bir azınlık için demokrasi, zenginler için demokrasi; kapitalist toplumun demokratizmi işte budur. Kapitalist demokrasi mekanizması daha yakından incelendiği takdirde, her yerde, seçim mevzuatının «ufak» ayrıntılarında, temsili kurulların işleyişinde... her yerde demokratizme kayıt üstüne kayıt konduğu görülecektir. Yoksullar için konmuş bu kısıtlamalar, bu engeller, bu yoksun bırakılmalar, bu engeller,... yoksulları politika dışına atar, demokrasiye etkin bir biçimde katılmaktan yoksun bırakırlar.» (Devlet ve Devrim, s. 120)

Kapitalizmde kitlelerin politik süreci etkin ve organik katılımının «fiili» engellenişi ve ancak «biçimsel» olarak varolan katılımının edilgen işlevi, burjuva örgütlenme anlayışının özüdür. Aynı anlayış, üst yapının ikinci düzeyi olan «sivil toplum» daki burjuva kurumları için de geçerlidir (4). Gerçekten de «sivil toplum»a özgü örgütlerdeki işleyiş mekanizması kendi özgüllükleri içerisinde hep bu burjuva «hegemonyası»nın etkisi altındadır. Hakim sınıflar blokunun hegemonyasının ideolojik ve siyasal «onayı» bu düzeyde sağlanır ve bu düzeydeki çeşitli örgütlenme birimlerinde burjuva ideolojisinin mistifikasyonuna dayalı «yöneten elit-yönetilen kitle» ayrımını sürekli olarak yeniden üretilir. Bu ayrımın temeli ise daha önce de belirttiğimiz gibi, ekonomik yapıda sömürüye ve fiili eşitsizliğe dayanan üretim ilişkileri içerisinde yeralan sınıfların özgül konumları ve işlevleridir. Bu bağlam içerisinde iktidar blokunun yönetme momentine tekabül eden hegemonya, «aşında ahlaki-siyasal bir olgu olmakla birlikte, ekonomik bir olgu olma niteliğini de taşır. Çünkü hegemonyanın temelini, yönetici grubun en belirleyici ekonomik faaliyet alanında oynadığı başat rol belirler.

Aynı şekilde kitlelerin egemen gruba kendiliğinden onay vermeleri, egemen grubun üretim alanında sahip olduğu işleve ve konuma bağlıdır.» (Gramsci)

İşte proleteryanın tarihsel misyonu, kendi sosyalist siyasal bilinci doğrultusunda bu sınıfsal konumunu ve işlevini değiştirmek, başka bir deyimle sınıf olarak kendisinin de ortadan kalkacağını öngörmektedir. Bu ise proleteryanın yerine getirdiği işlevin aşılması, onun bir zorunluluk olmaktan çıkarılması sürecidir. Açıktır ki bu sürecin maddi temeli üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin gerçekleştirilmesidir. O halde proletarya kapitalist üretim koşullarında siyasal düzeydeki burjuva kurumlarının eleştirisini yaparken, bu kurumların gerçekte kapitalizme özgü kurumlar olduğunu bilmeli ve bu kurumlarda işleyen politik sürecin, sistemin maddi üretim koşullarında varolan çeşitli üretici işlevlerin değişmezliği düşüncesinin bir yansıması ve yeniden üretimi olduğunu görmelidir. Tersine bir davranış, zorunlu olarak ekonomist ve reformist bir anlayıştır. Çünkü mevcut üretim ilişkileri içindeki sınıf konumunu veri olarak ele alan ve bu konumu korumaya yönelik olan anlayış henüz «sınıf bilinci» aşamasındaki bilinç türüdür ve kendisini «sınıf çıkarımını» korumak biçiminde gösterir. İşte bu tümüyle ekonomist bir düşüncedir. Ve burjuva ideolojisinin içinde yer alır. Çünkü toplumdaki her birey ve sınıfın kendi ekonomik çıkarlarını ön plana getiren bir anlayış içinde, başka birey ve sınıflarla sürekli çıkar çatışması içinde bulunduğu düşüncesi öz olarak burjuva ideolojisinde vardır. «Çünkü sınıf mücadelesi doktrini Marx tarafından değil, Marx'dan önce burjuvazi tarafından ortaya konmuştur ve bu genel olarak burjuvazi için kabul edilebilir bir doktrindir. Sadece sınıf mücadelesini kabul eden biri, bunu kabul ettiği için bir Marksist değildir, henüz burjuva düşüncesinin, burjuva politikasının çer-

Proletarya sınıfı olarak burjuvaziyi zaman zaman elde edecek?

çevesinden çıkmamış biri olabilir.» (Lenin, Devlet ve Devrim, s. 46) Mark-sist sosyalist bilinç ise sınıf mücadelesi anlayışını sınıfsız toplum kurma sürecine kadar genişleten bir bilinç türüdür. Bu bilinç perspektifi, sınıfsal çıkar çatışmasının temeli olan üretim ilişkilerindeki eşitsiz konumu ve işlevi ortadan kaldırmayı öngörür. Aynı zamanda bu ilişkinin siyasal düzeydeki yansımaları olan burjuva yönetim ve örgütlenme ilişkilerinin de yıkılması bu bilincin ayrılmaz bir öğesidir. Bu anlayışın en özgün açıklamaları Marx, Engels, Lenin çizgisinde evrim gösteren Marksist Devlet teorisinde sistematize edilmişlerdir. Marksist Devlet teorisinin kapitalist devlet sorununa yönelik en temel önermesi bilindiği gibi burjuva devlet makinasının parçalanması, yıkılması tezidir. Marksistler kitleleri politika dışına iten ve «yöneten azınlık - yönetilen kitle» biçimindeki burjuva mistifikasyonuna dayalı burjuva devletini basitçe «ele geçirmeyi» değil, tersine bu devleti parçalayarak yerine halk kitlelerinin kendi özyönetimlerini gerçekleştirdiği yeni tipte proleter kurumlara dayanan devleti örgütlemeyi amaçlamaları ile reformistlerden ve anarşistlerden ayrılırlar. Devrim iktidarın ele geçirilişine indirgenemez. Bu süreç aynı zamanda burjuva devlet mekanizmasının bütün kurumlarının yıkılışını da kapsar. Devrimin aslı sorunu, kitlelerden ayrı ve onlara karşı bir iktidar olan burjuva devletin yıkılması ve bunun yerine yeni tip bir iktidarın ve bu yeni tip iktidara özgü kurumların inşası sorunudur. Bu yeni tip proleter kurumlar «yöneten-yönetilen» ayrımını ortadan kaldırarak, kitlelerin inisiyatifleri ve özyönetimleri ekseninde işleyen kurumlardır. Bu kurumların tarihsel örnekleri bilindiği gibi çeşitlidir. Rus Devriminin «Sovyetleri», Çin Devriminin «Halk Komünleri», Küba Devriminin «Sokak Komiteleri», Bulgar Devriminin «Vatan Cephesi Komiteleri» yeni tipte kurumlara ve

rilebilecek özgül örneklerdir.

Proleterya, toplumu bu kurumlar içerisinde politik sürece etkin ve organik olarak katar ve kitlelerin öz-yöntemini gerçekleştirir. İşte yeni tipteki bu kurumlar proleter devletin iktidar organları olarak devletin kendisidir. Proleteryanın toplumu yönetme yetenekleri bu kurumlar aracılığı ile yetkinleşerek gerçekleşir ve bu süreç içerisinde politikleşen ve yönetim faaliyetlerine bizzat katılan kitleler sonucunda proleter demokrasi yetkinleşir. Proleteryanın yenilen, ama yok olmayan eski sömürücü sınıflara karşı «politik toplum» düzeyinde uyguladığı «diktatörlük» ve «sivil toplum» düzeyinde müttefiklerini yönetme momentine tekabül eden «hegemonyasının» anlamı budur. Burjuvaziye karşı «baskı» biçimindeki egemenliği diktatörlüğe tekabül ederken, kitlelere karşı «onay» biçimindeki yönetimi de hegemonya kavramına tekabül eder. Bu onay salt «oy»la ifade edilemez. Tersine onayın sürekli olarak canlı ve organik kalması gerekir. Bunun yolu ise kitlelerin politikleştirilme sürecinde yeni tipte insan amacına yönelik olan Kültür Devrimi daha doğrusu B i l i m s e l Devrimdir. Çünkü yeni tipte insan volontarist ve ideolojik yöntemlerle değil tersine tarihsel maddeci bilimin toplumsallaştırılması ile gerçekleştirilebilir.

İşte bu perspektif içinde Türkiye'deki somut toplumsal sürece baktığımız zaman bazı ip uçlarını elde etmek mümkündür. Kendiliğinden yükselen sınıflar mücadelesi ve egemen blokun «hegemonya» bunalımı bilinen bir olgudur. Oligarşinin bu yönetim bunalımı ile «onayın sarsıntı geçişi bağlamında yukarıdan — aşağı faşist terör ve demagojinin yoğunlaşması, Gramsci'nin sözleriyle «politik toplum» yani devletin «sivil toplum» ile olan bağlarının zayıfladığının bir ifadesidir. Bu koşullarda proletarya ve geniş emekçi yığınlarının faşizme karşı direniş mücadelesi ve potansiyeli,

devrimci bir partinin hegemonik önderliğinde örgütlenmesi tarihsel bir zorunluluktur. Faşizme karşı öz direniş komiteleri bu bağlam içerisinde değerlendirilmeli ve yönlendirilmelidir. Türkiye gibi yeni-sömürge ülkelerde anti-faşist mücadelenin bir devrim sorunu olmasından dolayı, anti-faşist öz direniş komitelerinin yeni tipte devletin kurumları olma potansiyelini taşıdığı önemle vurgulamak gerekir. Bu kurumlarda, Marksist devlet ve devrim teorilerinin evrensel tezleri doğrultusunda kollektif, kitlesel örgütlenmeler gerekli ve zorunlu bir görev olarak belirmektedir. Burjuva örgütlenme anlayışının tersine olarak, kitlelerin, kararlarına alınmasına, yürütülmesine ve denetimine etkin ve kollektif olarak katıldığı, yöneten ve yönetilen ayırımının kaldırıldığı, organik örgütlenmenin gerçekleştirildiği, öz yönetimin uygulandığı kurumlar olmalıdır direniş komiteleri.

Anti - faşist halk cephesinin temel örgütsel çizgisi olması gereken bu tip kurumların yanısıra, toplumda mevcut sisteme ait kurumlarda, bu kurumların hakim sınıflara ve devlete karşı görece özerkliklerinden dolayı belirli çalışmaların yapılması mümkündür. Açıktır ki, bu kurumlar da kapitalist sistemin kurumları olarak son tahlilde kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimine hizmet eden kurumlardır ve bu anlamda Marksist devrim ve devlet teorileri perspektifinde, devrim sürecinde kurumsal ve işlevsel olarak dönüştürülmesi ve sosyalist üretim ilişkilerine hizmet etmesi gereken kurumlardır. Fakat, devrim öncesi dönemde, bu kurumlarda proletaryanın siyasal mücadelesine bağımlı olan ekonomik-demokratik mücadelesini kendi özgül koşullarında yapmak mümkündür. Bu kurumlar sınıf mücadelesinin önemli mevzileri olarak belirli işlevler görebilir ve bu anlamda mevcut işlevleri, sınıf mücadelesinin basitten karmaşığa doğru gelişen evriminde, burjuvazinin muhalefetine rağmen sistemin

mantığının kabul edebileceği son sınıra kadar geliştirebilir.

Bu kurumların özgün bir örneği de kentlerdeki yerel yönetimlerdir. Kentlerde yaşayan geniş halk kitlelerinin, günlük yaşamında en çok yüzyüze geldiği ve bir anlamda iç içe var olduğu kurumlar olan belediyeler, kent halkının ortaklaşa yerel gereksinimlerini karşılamakla yetkili, görevli ve seçime iş başına gelen Anayasal yönetim birimleridir. Daha önce de belirttiğimiz gibi çarpık kentleşme sonucunda ortaya çıkan veya yoğunlaşan kent sorunları günümüzde de giderek güncellenen bir tartışma konusudur. Biz bu yazımızda, sorunun Marksist sorunsalının en genel öğelerini belirlemeye çalışacağız.

Bilindiği gibi kapitalist toplumun kenti, toplumun temel sınıflarının bir orada yer aldığı, toplumsal gelişmelerin, eşitsizliğin ve yarışmanın en keskin olduğu bir yerdir. Üretim ilişkilerindeki fiili eşitsizlik, kentlerdeki toplumsal ilişkilerde de bütün boyutları ile yansımaktadır. Kapitalistleşme ve buna bağlı olarak kentleşme süreci sonucunda, kentlerin sınıfsal kompozisyonu da giderek belirginleşmekte ve emekçi sınıf ve tabakaların etkinliği potansiyel olarak artmaktadır. Ancak bu etkinlik, emekçi sınıfların örgütsüzlüğü ve devrimci bir önderlikten yoksun olmanın sonucu, sistematik bir biçimde gerçekliğe dönüştürülememektedir. Bu koşullarda varolan toplumsal potansiyel, çeşitli sosyal - demokrat, reformist ve revizyonist çizgilerin etkinliği altındadır.

Ülkemiz devrimcileri için yepyeni bir çalışma alanı olan yerel yönetimler sorunu üzerine yoğunlaşan tartışmalar, bu çizgilerin sorunsalı içerisinde yapılmakta ve onlar tarafından yönlendirilmektedir. Oysa yerel sorunlar çerçevesinde yürütülecek devrimci mücadeleler, kentlerdeki emekçi sınıf ve tabakalar arası ittifakın geliştirilebileceği ve geniş yığınların politik

Halk cep-
si daha
fazla

Yönlendirici
parti?

mücadele deneyimlerinin yetkinleşebileceği ve son olarak da geniş kitlelerin politikleştirilmesi, başka bir deyimle politik olgunlaşma düzeyinin yükseltilmesi açısından son derece önemli bir mücadele alanıdır. Bunlara ek olarak yerel yönetimlere ilişkin diğer bir önemli sorun da, proleterya önderliğindeki emekçi kitlelerin toplumu yönetme yeteneklerinin yetkinleştirilmesi sorunudur. Yerel yönetim birimlerinde gerçekleştirilecek olan demokratik örgüt yapısı ve yönetim biçimi, proleteryanın toplumu yönetme yeteneklerini yetkinleştirecek, özgün deneyimler kazandıracak, kitlelerle organik bağlar kurarak onları politikleştirecek organik örgütlenmeyi sağlayacak, kitleleri kararların alınmasına, yürütülmesine ve denetlenmesine etkin bir biçimde katılacak nitelikte olmalıdır. Kentlerde yaşayan geniş emekçi kitlelerin potansiyel anlamda varolan etkinlikleri devrimci bir önderlikle yerel yönetimlere yansıtılmalı ve bu yönetimlerin kurumsal - işlevsel yapısı burjuva düzeni içerisinde mümkün olan son sınıra kadar dönüştürülmelidir. Bu mücadele sürecinde proleterya, sürekli olarak, yapılan eylemlerin, «sınıf bilinci» içerisinde algılanmasını, «sosyalist siyasal bilinç» anlayışı doğrultusunda geliştirmek için çaba sarfetmelidir. Başka bir deyimle, yerel yönetimlerin karar alma mekanizmaları içerisinde yer alan burjuva ve küçük burjuva sınıfların etkinliklerini sınırlandırmak ve kaldırmak doğrultusunda verilen mücadeleler sonucunda devrimcilerin önderliğindeki geniş emekçi kitlelerin yönetime katıldığı bir yönetim yapısı, henüz sınıf bilinci kavramına tekabül eden bir örgütlenme ve yönetim anlayışıdır. Sosyalist siyasal bilinçe ulaşmış devrimci proleterya açısından sorun, toplumdaki çeşitli sınıfların toplumsal işlevleri ve niceliksel güçleri oranında yerel yönetimlere katılmak ve temsil edilmek değildir. Bu mücadele içerisinde varılması gereken bir aşamadır. Ama aynı zamanda

aşılması gereken bir aşama. Çünkü böyle bir evrede dahi yerel sorunların nihai çözümünü mümkün değildir. Bu sorunların gerçek çözümü ancak sosyalizmde mümkündür. O halde, devrimci proleterya kitlelere şimdilik onların sorunlarını bir ölçüde hafifleten bu evrenin henüz burjuva üretim ilişkileri düzlemi içinde olduğunu kavratmalı ve kitlelerin «sınıf bilinci» kategorisini sosyalist siyasal bilinçe dönüştürmek için çalışmalıdır. Böyle bir sürecin koşulları, ulaşılan o tarihi evrede uygun olarak bulunacaktır. Çünkü belediyeler ne kadar demokratikleşirse, kitleler ne kadar çok yönetime katılırsa, o ölçüde toplumsal çelişkiler net olarak gözükecektir, ve görülecektir ki, sorunun kapitalist koşullarda gerçek çözümü mümkün değildir. Ve yine görülecektir ki, aslında bu sorunları bizatihi ortaya çıkaran kapitalizmdir. O halde sorunları çözmek için tek yolu devrimdir. Sınıfsız topluma kadar sürecek olan kesintisiz bir devrimdir.

Görüldüğü gibi devrimcilerin sorununa yaklaşım tarzı ikilidir. Devrimciler, birinci olarak, varolan kapitalist sistem içerisindeki bütün alanlarda, reformlar uğruna mücadele verirler. Ve ikinci olarak da, bu mücadeleyi tek başına temel olarak almazlar onu genel siyasi mücadeleye bağımlı olarak ele alırlar. Lenin'in sözleriyle, «...Marksistler reformlar için yapılan savaşı, yani egemen sınıfın iktidarını yıkmak için çalışan insanların koşullarının iyileştirilmesine ilişkin önlemler için verilen savaşı tanırlar, ne var ki marksistler aynı zamanda reform kazançları uğruna işçi sınıfının eylemleriyle amaçlarını, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak sınırlayan reformculara karşı kesin kararlı bir savaşım verirler. Reformculuk, bireysel düzeltmelere karşı sermayenin egemenliği sürdüğü ücretli köleler olarak kalacak olan işçilerle karşı bir burjuva aldatmacasıdır... Marx'ın teorisini özümseyen işçiler, yani sermayenin

Parti?

proleterya ve önderlik

egemenliği sürdüğü ücretli köleliğin kaçınılmaz olduğunu kavrayan işçiler, herhangi bir burjuva reformuyla aldatılmayacaklardır. Kapitalizmin varlığını sürdürdüğü yerde reformların ömürlü ya da geniş kapsamlı olamayacağını anlayan işçiler daha iyi koşullar için savaşırlar ve reformları ücretli köleliğe karşı savaşı koyulaştırmak için kullanırlar.» (Lenin, Tasfiyecilik Üzerine, Sol Yay., 1977, s. 342 - 343 abç)

Oysa ülkemizde yerel yönetimler üzerine yapılan tartışmaların temel çizgisi «reformist» bir içerik taşımaktadır. Örneğin belediyelerin mali sorunlarını çözmeye yönelik tartışmaları ve yine belediyelerin hukuki mevzuatını tek başına öne çıkaran tartışmaları temel olarak almak reformist yaklaşımın tipik örnekleridir. Lenin «belediyeler» ile ilgili reformist yaklaşımları eleştirirken şunları belirtir; «Opörtünistin aklına, etrafında kendi küçük-burjuva darkafalılık ve «reformist» durgunluk ortamında gördüğü şeyden yani sadece «belediye»lerden başka bir şey gelmez! Proletarya ihtilaline gelince, opörtünist onu düşünmeyi bile unutmamıştır.» (Lenin, Devlet ve Devrim, s. 71)

Görüldüğü gibi, Marksistler açısından temel sorun, yerel yönetimlerdeki çalışmaları Proleter Devrime veya daha açık bir deyimle anti-faşist, anti-emperyalist Demokratik Halk Devrimine nasıl bağlayacağı sorunudur. Tersinden söyleysek, aslı sorun, yerel yönetimlerin mevcut kapitalist üretim ilişkileri içinde «burjuva rasyonaliz-

mi» içinde verimli ve etkin kurumlar haline getirmek değildir. Marksistler açısından yerel yönetimler sorunu, işçi sınıfının politik mücadelesine bağımlı olarak ele alınır, Kitlelerin politikleştirilmesi ve örgütlendirilmesi sorununun özgün bir parçasıdır.

Kısaca özetlemeye çalışırsak, yerel yönetimlere ilişkin olarak Marksistlerin bakış açısı proletaryanın devlet ve devrim teorilerinin temel tezleri tarafından belirlenir. Yerel yönetimler sorunu, proletaryanın ekonomik-demokratik mücadelesinin özgün bir parçasını oluşturan ve siyasal mücadeleye bağımlı olan bir alan olarak düşünülmelidir. Ayrıca, mevcut kapitalist yapı içersinde proletaryanın yerel yönetimler düzeyinde diğer emekçi sınıf ve tabakaları yönetebilme özelliğinin pratikte kantlanması açısından özgün bir örnek olma potansiyeline sahiptir. Kentlerde yaşayan kitleler simdiye kadar burjuvazi ve/veya küçük burjuvazi tarafından yönetilmişlerdir. Oysa proletarya tarafından hiç yönetilmemişlerdir. İşte bu bağlamda yerel yönetimlerin özel bir anlam ve önemi vardır. Ama bu anlayış soyut bir biçimde algılanarak belediyelerde sosyalizmi adacaklar haline arup giderek tüm toplumu sosyalistleştirmek biçiminde saptırılmamalıdır.

Not : Yerel yönetimler aynı zamanda çeşitli halk kesimlerinin, mevcut yapıyı zorlayıcı taleplerinin belli bir program çerçevesinde ele alınacağı platformlardan bir tanesidir.

(Bu konu ile ilgili olarak bkz. TİB Aylık Bülteni, Mayıs 1977 35, s. 20-22)

- (1) Örneğin yakın geçmişte MC eliyle getirilen «Metropolitan İdareler Yasa Tasarısını», sosyal-demokrasinin ve reformistlerin «Toplumcu Belediye Anlayışını» geçerken belirtelim.
- (2) Aynı bilinç kategorisi burjuvazi için de geçerlidir. Çünkü bir kapitalist de, üretim sisteminin devamı için, üretim araçlarını düzenlemek, yönlendirmek işlevinin zorunluluğunu kabul ederek, sınıfsal varlığını meşru gösterebilir.
- (3) DİSK üst yönetimin «işçi sınıfı olmadan üretim durur» tezleri bu ekonomist sınıf bilincinin en tipik örneğidir.
- (4) Örneğin dernekler kültür ve sanat örgütlenmeleri, mesleki örgütlenmeler, yerel yönetimler, eğitim ve aile vb. kurumlar.

Önce tezler tespit edilmeli.
Sonra eleştirisine geçilmeli.

Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı ve Demiryolu İşçilerinin Grevi Üzerine

Geçtiğimiz günlerde demiryolu işçilerinin toplu sözleşme uyuşmazlığından sonra başlatılacakları grev, Bakanlar Kurulunca ikinci kez ertelendi. Ulaştırma Bakanı, işçilerin ücret artışı talebini reddetmektedir. Bakan gerekçe olarak da Kurumun zarar ettiğini, bu zararı karşılamak için «geliri orta derecede» olan tren yolcularının biletlerine zam yapılmasının doğru olmayacağını, ve yük taşıma ücretlerine de zam yapılamayacağını, çünkü taşınan yüklerin % 85 oranında «kamu»ya ait olduğunu ileri sürmektedir.

Biz ise, söz konusu zamlar yapılsa bile, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları'nın (TCDD) zarar etmeye mahkum olduğunu, Kurumun içinde bulunduğu sorunların yapısal olduğunu ve bunun baş sorumlularının da emperyalizm ve onunla bütünleşmiş bir avuç sömürücü azınlık olduğunu ileri sürüyoruz. Bu yazı, bu savın geçerliliğini kanıtlamayı, ve Ulaştırma Bakanının emek cephesini bölmeye yönelik demagojisini teşhir etmeyi amaçlamaktadır.

II. Paylaşım Savaşı sonrası emperyalizm elinde tutabildiği pazarları derinlemesine genişletme politikasına uygun olarak bir çok geribiraktırılmış ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de kapitalizmi yukarıdan aşağıya geliştirme sürecine girdi.

Bu sürecin hızlanması meta üretimi üst düzeylere çıkaracak altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine bağlıydı. Bu amaca yönelik olarak bir çok altyapı yatırımı ile birlikte karayolları yapımına da hız verildi. 1950 yılında TC. Karayolları Genel Müdürlüğü kuruldu ve yoğun bir karayolu yapımına başlandı. Bu süreç, ülkede var olan demiryollarının aleyhine bir gelişme oldu.

Emperyalizm, karayollarının geliştirilmesi ile yalnız ülkenin her yerine

ulaşılabilme olanaklarını sağlamakla kalmıyor, eskiden mallarının pazarlayıcısı durumunda olanlarla bütünleşerek kuracağı otomotiv sanayi için de gerekli ön-koşulları sağlamış oluyordu.

Karayolları yapımı emperyalist tekeller için çok yönlü çıkarlar sağlamıştır. Bir kez, yol yapımı için gerekli makina, teçhizat, teknik bilgi, motorlu taşıtlar emperyalist tekellerden tekel fiyatlarıyla satın alınmıştır. Diğer taraftan ülkede kurulup geliştirilen otomotiv sanayiinin gereksinmesi olan girdiler, yedek parça, petrol de dışardan alınmak zorunda bırakılmıştır.

Bugün ülkemizde durumu giderek kötüleşen demiryolları ulaşımı yanında alabildiğine gelişen ve geliştiği oranda ülkenin emperyalizme olan bağımlılığını önemli boyutlara ulaştıran bir otomotiv sanayii varlığını sürdürmektedir. Otomotiv sanayiinde egemen olan 14 kuruluşun 8'i yabancı sermayelidir. İmalat sanayiine gelen toplam yabancı sermayenin % 33'ü otomotiv sanayiinde görülmektedir. Önceden de belirttiğimiz gibi, kullanılan girdilerin önemli bir bölümü dışarıdan ithal edilmek zorundadır. Bu zorunluluk kullanılan teknoloji için de söz konusudur. Otomotiv sanayiinde yerli imalat oranının % 66 olduğu belirtilmektedir. Ancak bu oran içinde bir dizi yabancı girdinin olduğu bir gerçek. Örneğin lastik ve boya tamamen yerli ürün sayılmakta, oysa bunlarında üretiminde önemli ölçüde ithal girdi kullanılmaktadır.

Karayollarındaki gelişme akaryakıt yönünden dışarıya bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bugün Türkiye'de ulaşımında kullanılan enerjinin yaklaşık % 83'ü petrole dayanmaktadır. Bilindiği gibi kullanılan petrolün dörtte üçü dışarıdan satın alınmaktadır. Bu alım her geçen gün daha da ileri boyutlara varmaktadır. 1970-1976 arası petrol ithalatındaki artış % 40 ol-

muştur. Toplam ithalatın % 22'sini tutan petrolün ulaşımına harcanan kısım % 40 oranındadır. Çarpık sanayileşmenin yol açtığı bağımlılık akaryakıt alanında da kendini sürdürmektedir. Karayollarındaki bu gelişmeye karşılık demiryollarının durumu aşağıdaki çizelgeden izlenebilir.

1972 - 1976 yılları arası kısa dönemli bir analiz bile karayolları ulaşımındaki gelişim sürecinin nasıl demiryolları aleyhine geliştiğini ortaya koymakta-

dır.

1953'de yolcu taşımacılığının % 68.'i ve yük taşımacılığının % 32.5'i karayolları ile yapılırken bu oranlar 1971 yılında % 91,5 ve % 72,6'ya yükselmiştir. Buna karşılık demiryollarında yapılan yolcu taşımacılığı 1953'de % 27.3 ve yük taşıma oranları % 63 oranlarında iken 1971 yılında bu oran % 7.3 ve % 27'ye düşmüştür. Görüldüğü gibi demiryolları taşımacılığına olan talep azalmıştır. Karayolları ulaşımındaki

ÇİZELGE I.

TÜRKİYE'DE KARA VE DEMİRYOLLARININ DURUMU

1 -- KARAYOLLARI ULAŞIMI :

A — Taşıt Parkı

Yollar	1972	1976
Binek Otomobil	185.216	475.000
Kamyon - Kamyonet	142.183	250.000
Otobüs - Minibüs	44.286	71.800

B — Devlet ve İl Yolları

Asfalt, beton parke (Km.)	21.263	26.934
Stabil kırmızı taş (Km.)	32.891	27.930
Diğer (Km.)	5.294	4.751

2 -- DEMİRYOLLARI ULAŞIMI :

A — Taşıt Parkı

Lokomotif	985	945
Motorlu ve Elektrikli Vagon	266	246
Yolcu Vagonu	1.175	1.039
Yük Vagonu	16.036	17.635
Diğer Vagonlar	4.656	4.770

B — Demiryolu uzunluğu (Km.)

— 8.018

Kaynak : 1976 Merkez Bankası Yıllık Raporu'ndan düzenlenmiştir.

gelişmenin neden olduğu talepteki bu azalış demiryollarının zarar etmesinin ana nedenidir. Çünkü diğer alt yapı tesislerinde olduğu gibi demiryolu taşımacılığı da üretken kesimlere bir tür girdi sayılacak «ucuz hizmet üretmek» misyonunu taşımaktadır. Genellikle özel kesimin hakim olduğu üretken kesimlerin ürettiği ürün veya hizmetlerin maliyetlerinin düşük olması için devletin işletmeci olduğu kuruluşların sağladığı ürün/girdi ve hizmetler ucuza temin edilmek zorundadır. Bu da kuruluşun büyük ölçekli olmasını gerektirir.

Aynı şekilde, Kurumdan beklenenin yerine getirilebilmesi; üretken kesimden yapılacak talebe bağlıdır.

Eğer talep azalır veya yeterince üretken kapasite yoksa — ki TCDD'de birincisi olmuştur — üretilen ürün veya hizmet ucuza sağlanamayacak veya kuruluş fazla kapasite ile çalışmak zorunda bırakılacaktır. Bu da ucuz hizmet üretememeyi ve satıştan elde edilenlerle maliyeti karşılayamamayı, yani zararları çalışmayı gerektirmektedir.

TCDD'de durum budur. Demiryolları taşımacılığına olan talep azalmıştır. Kurum, fazla kapasite ile çalışmaktadır. Ürettiği hizmete kendi başına zam yapması söz konusu değildir. Çünkü fiyat politikası TCDD tarafından değil Bakanlar Kuruluca saptanmaktadır. Kaldı ki, zam yapabilse bile

Kurumun zarar etmemesi bu koşullar içinde olanaksızdır. Demiryollarındaki sorunların yapısal oluşundan anlatılmak istenen de bunlardır. Diğer taraftan Kurumun çağdaş anlamda sinyalizasyon tesisleri yalnızca 500 kilometrelik bir kesimi kapsamaktadır. Çeken taşıtların büyük bir bölümü hala buhar lokomotifleri oluşturmaktadır. Sayıları 945 olan bu lokomotiflerin yüzde % 40'ı teknik ömrünü doldurmuş yüzde 34'ü otuz yaşın üstündedir.

Oysa, demiryolları uzun mesafe yolcu ve yük taşımacılığı için rasyonel bir taşıma yönetimidir. Bir kez, demiryolları taşımacılığı karayollarına oranla daha az yakıt gereksinir. Yapılan araştırmalara göre, demiryollarında bir ton yükü bir kilometrelik bir mesafeye taşımak için gerekli yakıt bir kabul edilirse, bu oran karayollarında 9,8'dir. Bir başka deyişle, yük taşımacılığında karayollarında tüketilen enerjinin demiryollarından yaklaşık 10 kat daha yüksektir. Bir yolcunun aynı mesafeye taşınması için karayollarında harcanan enerji, demiryollarında harcananın 11.6 katıdır.

Emperyalist tekeller demiryollarının bu özelliğinden dolayı kendi ülkelerinde demiryolu taşımacılığına önem vermektedirler. Türkiye gibi kendilerine bağımlı ülkelerde ise ellerindeki pazarları derinleştirmek için demiryolları taşımacılığını köreltip, kendilerini için çok daha uygun olan karayolu taşımacılığının gelişimini teşvik etmektedirler.

Emperyalist metropollerde, özellikle yük taşımacılığında demiryollarının payı yüzde 50 yi aşabilmektedir. Japonya demiryolları inşasında baş döndürücü bir hızla ilerlemektedir. Almanya da Leber olanı gereği yatırımlar büyük ölçüde karayollarından demiryollarına kaydırılmıştır. ABD'de karayolları yatırımlarına ayrılan fondan yılda 800 milyon doların demiryollarında kullanılmasına izin verilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de otomotiv sanayii geliştikçe demiryolları taşımacılığı hızla önemini yitirmektedir. Otomotiv sanayiinin gelişmesi emperyalist tekellerin ve onların ülke içerisindeki uzantılarının kârlarını baş döndürücü bir hızla arttırırken ülkeyi emperyalizme daha çok bağımlı kılmakta ve milyonlarca işçi, yoksul köylü, dar gelirli memur açlık ve sefaletle karşıkarşıya bırakılmaktadır. TCDD'de çalışan 45 bin işçiyi ilgilendiren grev ise iki kez Bakanlar Kurulunca ertelenmiştir. Ulaştırma Bakanı ücret artışlarının ancak taşımacılık hizmetlerine zam yapmakla mümkün olabileceğini ileri sürmekte ve emperyalizmin ulaşım politikasını kitlelerden gizlemektedir. Bakan, böyle konuşmakla hem hakim sınıfların sözcüsü olmak gibi bir tarihi misyonu yerine getirmekte, hem de emek cephesini oluşturan sınıf ve tabakaları birbirine düşürmeyi amaçlamaktadır. Ancak, başta demiryolu işçileri olmak üzere tüm işçiler, yoksul köylüler ve diğer emeği ile geçinenler bu oyuna gelmeyeceklerdir. Demiryolu işçilerinin haklı direnişi zaferle sonuçlanacaktır.

(*) Bu yazı, Ulaştırma Bakanı Yılmaz Ergenekon'un 26 Ekim 1977 tarihinde basına yapmış olduğu açıklamaya ilişkin olarak hazırlanmıştır. Demiryolları işçileri ile Ulaştırma Bakanlığı arasındaki toplu sözleşme görüşmeleri daha sonra sona ermiş ve demiryolu işçilerinin bu ekonomik mücadelesi başarıyla sonuçlanmıştır.

TÜSTAV

Türkiye'de Kapitalistleşme Sürecine Emperyalizmin Etkilerine İlişkin Bir Örnek : 1950-1960 Döneminde Altyapı Yatırımları

1. GİRİŞ :

Altyapı yatırımları tek başına alındığında, genellikle sermaye-hasıla oranları yüksek olan, fakat gerçekleştirildikleri ölçüde tüm ekonomi ölçüğünde sermaye-hasıla oranını ve üretim maliyetlerini düşüren yatırımlar olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle altyapı tesisleri, firmaların üretim maliyetlerini düşüren, hizmet veya malları üreten ve bu işlevi yerine getirebilmeleri için genellikle büyük ölçekli olarak kurulmaları gereken tesislerdir. Altyapı yatırımlarından kastedilen; ulaşım, haberleşme, sulama, enerji vs. gibi alanlara yapılan yatırımlardır. Söz konusu yatırımların diğer bir özelliği de kapasite artışlarının ancak, büyük ölçülerde ortaya çıkması ve yaratılan kapasitenin ürünlerinin doğrudan doğruya üretken işletmeler tarafından kullanılması gerekliliğinden kaynaklanır. Altyapı tesislerinden beklenen üretim maliyetlerini düşürme işlevi, altyapı tesislerinden sağlanan ürünü kullanacak yeterli üretken kapasitenin varlığına bağlıdır. Tesislerden sağlanacak ürün ve olanakları kullanacak yeterli kapasite olmadığı sürece, altyapı tesislerinden elde edilen ürünlerin maliyeti, fazla kapasite nedeniyle yüksek olacak ve söz konusu tesislerin gerçekleştirilmelerinde güdülen amaçlardan en önemlisine ulaşılması imkânsızlaşacaktır. (1)

Bu çalışmada, altyapı tesislerinden, özellikle ulaşım, enerji ve sulama tesislerinin kapitalistleşme ve sanayileşme süreci içindeki işlevlerini belirlemeye çalışacağız.

Kapitalist bir ekonomide, üretimi belirleyen temel özellik, üretimin değişim için veya bir başka deyişle pazar için yapıyor olmasıdır. Kapita-

lizm, değişimin var olduğu tek üretim biçimi değildir. Ancak, kapitalizm, değişim için üretimin, diğer bir deyişle meta üretiminin en üst düzeye ulaştığı, üretim faaliyetinin içerdiği tüm ilişkilerin meta ilişkisi olarak ifade edildiği bir üretim biçimidir. Yani, kapitalist üretim biçimi, toplumun üretim faaliyetinin tümünün, meta üretimi koşullarına tabi olduğu bir üretim biçimidir ve bu nedenle de gelişmesi meta üretimi için gerekli koşulların oluşturulmasına bağlıdır.

Ulaşım olanaklarının, geliştirilmesi de bir anlamda meta üretiminin gelişip yaygınlaşmasının temel koşullarından birini oluşturur. Bilindiği gibi, kapitalist üretim biçiminde para sermayenin dolaşım süreci P-M-P' şeklinde ifade edilir. Bu dolaşım süreci, üretim sürecinde üretilen metaların, pazarda satılıp paraya dönüştürülmesi ile tamamlanır. «Değişim değerine, dolayısıyla değişime dayanan üretim arttıkça, değişimin fiziki koşulları da —haberleşme ve ulaşım araçları— dolaşım maliyetleri açısından o denli önem kazanır. Sermaye, doğası gereği her türlü mekan engelini aşma çabasıdadır. Bu nedenle değişimin fiziki koşullarının oluşturulması —haberleşme ve ulaşım araçları— uzaklığın zaman ile yok edilmesi —sermaye için olağanüstü bir gerekliliktir.» (2)

Diğer bir taraftan, kapitalist için, metanın her türlü mekan engeli aşılarak, pazara ulaştırılması ne denli önemli ise, ulaştırma süresinin kısaltılması da o denli önemlidir. «Dolaşım süresi ne kadar uzarsa, sermayenin dönme hızı o ölçüde düşük olur ve o kadar çok sermaye yatırılması gerekir. Tersine de doğrudur. Sermayenin dolaşım alanında uzun süre kalması ser-

mayenin üretim alanında yer almasını engeller. Bu, ne kadar çok sermaye, dolaşım alanında ise, değer ve artı-değerin dolaysız üretiminde o kadar az sermaye vardır anlamına gelir. Bu nedenle her kapitalist dolaşım süresini kısaltmaya ve bu sayede sermayenin dönmesini hızlandırmaya çalışır.» (3)

Burada dolaşım süresinden kastedilen, metaların üreticiden satış pazarına ulaştırma faaliyetinin aldığı süredir. Bu süre, ancak satış pazarına ulaştırma ve haberleşme olanakları geliştiği ölçüde kısalmaz ve bu da sermayenin dolaşım alanında kalma yani üretici şekle dönüşme süresini kısaltır.

Görüldüğü gibi, meta üretimi geliştikçe, metaların pazara ulaştırılması sorunu bir anlamda giderek, meta üretimi düzeninin kendi kendisini yeniden üretme koşullarından biri haline geliyor. Metaların uzak pazarlara ulaştırılması zorunlu'uğu, ulaştırma maliyetlerinin, dolaşım maliyetleri içinde giderek daha fazla önem kazanmasına neden oluyor. Bu da meta üretiminin giderek yaygınlaşması açısından ulaştırma olanaklarının geliştirilerek ulaşım maliyetlerinin azaltılmasını gerekli kılıyor. Ulaştırma olanaklarının geliştirilmesi, yukarıda da açıklandığı gibi, sermayenin dolaşım alanında kalma süresini de kısaltacağından, sermayenin üretim alanında daha çabuk yer almasını kolaylaştıracak ve böylece daha fazla artı-değer üretimi mümkün hale gelecektir. İşte bu yüzden, «kapitalist üretim biçimi, ulaştırma ve haberleşme araçlarını geliştirerek ve ulaşımı yoğunlaştırarak —ölçeği büyütür— metanın ulaşım maliyetini azaltır.» (4)

Kapitalistleşme sürecinde, endüstrinin gelişmesi bir ölçüde, endüstri üretimi için gerekli enerjinin yeterli ölçüde sağlanmasına bağlıdır. Bu konuda, enerjinin sağlanması kadar önemli olan diğer bir şey de elde edilen enerjinin maliyetidir.

Kapitalistleşme süreciyle birlikte gelişen fabrika tipi üretimle birlikte, üretimin artan çapına ve üretim araçlarındaki değişikliklere bağlı olarak üretimde kullanılan inorganik enerjinin oranı giderek arttı. Başka bir deyişle, endüstrinin gelişmesiyle birlikte, üretim sürecinde giderek artan oranlarda enerji kullanımı zorunlu hale geldi. Büyük oranlarda enerji gereksinimi, her işletmenin kendi enerjisini, kendi kaynaklarından kendi kendine sağlama yöntemini geçersiz kılmaya başladı. Enerjinin bu yöntemle sağlanması, doğal olarak elde edilen enerjinin maliyetini ve dolayısıyla üretim maliyetini yükseltiyordu. Endüstri üretiminin söz konusu gelişme düzeyinin ortaya çıkarttığı ihtiyaçlar, enerji üretiminde gerekli teknolojik gelişmeyi de beraberinde getirdi ve enerjinin ayrı enerji üretim birimlerinde, büyük ölçeklerde üretilmesini mümkün kıldı.

Kapitalist rasyonellik ilkesinin bir yönü maliyetlerin düşürülmesidir. Bu nedenle, endüstri üretiminin en önemli girdilerinden biri olan enerjinin ucuzlaştırılması, kapitalistleşme sürecinde endüstrinin gelişmesi açısından büyük önem taşır. Enerji üretimi, ölçeğe göre artan getirinin geçerli olduğu üretim kollarından biridir. Yani ölçek büyüdükçe, enerji üretiminin maliyeti azalmaktadır. Ancak özellikle gelişmiş ülkelerde, burjuvazi bu tür büyük enerji üretim tesislerini gerçekleştirecek sermaye birikimine sahip değildir. Ayrıca diğer altyapı tesislerinde olduğu gibi, enerji üretiminde de bölünebilirlik ilkesinin geçerli olmayışı, enerji tesislerine yapılacak yatırımların, özel girişim için fazla riskli olması sonucunu doğurmaktadır. İşte bu nedenlerden ötürü özellikle gelişmiş ülkelerde enerji üretiminin, kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi, endüstriyel gelişmeyi desteklemenin önkoşullarından biri olarak kabul edilmiştir.

Kapitalistleşme sürecinin hızlandırılmasının önkoşullarından biri de, tarım kesiminin, kendi kendine yeterli, kapalı üretim yapısının kırılarak pazar için üretimin yaygınlaştırılmasıdır. Bunun gerçekleştirilmesinde, üretim ilişkilerinde gerekli dönüşümün sağlanması kadar, tarımda verimliliğin artırılması da önemli bir rol oynar. Tarımda verimliliğin artırılması hem kapitalistleşme sürecinde giderek kentlerde yoğunlaşan nüfusun beslenmesi hem de kırsal alanların endüstri için gerekli pazarı oluşturması açısından zorunludur.

Tarımda verimliliğin artırılması, tarım aletlerindeki teknolojik gelişmeye bağlı olduğu kadar, üretimin iyi hava koşullarına bağımlı olmasından kurtarılmasına da bağlıdır. Tarımsal üretim düzeyini, hava koşullarına bağımlı olmaktan, bir ölçüde de olsa kurtarmanın yolu, gerekli sulama tesislerinin gerçekleştirilmesidir. İşte bu nedenle sulama tesisleri, kapitalistleşme sürecinde gerçekleştirilmesi gereken altyapı yatırımlarının en önemlilerinden birini oluşturur.

1945 ve onu izleyen yıllar, Türkiye'de kapitalistleşme sürecinde izlenen politika'da bazı belirgin değişikliklerin gözlemlendiği bir dönem oluşturur. 1930'larda ve savaş döneminde izlenen devletçilik politikası 1945'den sonra yavaş, yavaş terk edilmeye başlanmış, bunun yerini ABD'li uzmanların önerileri almıştır. Aslında bu gelişim, emperyalizmin II. Dünya Savaşı sonrasında izlediği politikayla, yerli egemen güçlerin tercihlerinin çakışmasının ürünüdür.

II. Dünya Savaşından sonra, savastan emperyalist sistemin lideri olarak çıkan ABD'nin önderliğinde sistem içinde ilişkilerin yeniden güçlendirilmesi, savaşta ekonomileri yıkılan Avrupa ülkelerini yeniden canlandırma yönünde beliren bu girişimler daha sonraları geri bırakılmış ülkelerin

«kalkınmaları» sorununa yöneldi. Emperyalist blok içinde, geri bırakılmış ülkelerin içinde bulunduğu «kalkınma» sorununa karşı, ilk bakışta anlaşılması zor bir ilgi uyandı. Bir yandan emperyalist sistem içinde ekonomik, politik ve askeri düzenlerde ilişkileri güçlendirmeye yönelik bir dizi uluslararası kuruluş ortaya çıkarken, diğer taraftan da geri bırakılmış ülkeler için «kalkınma» modelleri geliştirme çabaları giderek yoğunlaştı. Özellikle geribıraktırlmış ülkelere kredi sağlayan uluslararası finansman kurumları geliştirildi. En genel hatlarıyla, özeltlemeye çalıştığımız bu gelişmelerin incelemeye çalıştığımız konu açısından en önemli yanı, batıdaki bu girişimlerin, az gelişmiş ülkelerde genellikle yaygın olan feodal ve yarı-feodal yapının kırılarak, kapitalizmin geliştirilmesine yönelik olmasıdır. Bu şöyle yorumlanabilir; II. Dünya Savaşından sonra bir yandan sosyalist ülkelerin, diğer taraftanda politik bağımsızlığını kazanan, eski sömürge ülkelerin sayısındaki artış, emperyalizmin pazarlarında mutlak oranlarda bir azalma meydana getirdi. Bu, emperyalizm açısından pazar sorununun önceki yıllara göre daha fazla önem kazanmasına neden oldu. Sosyalist ülkelerin, emperyalist metropoller için pazar olması söz konusu değildi. Diğer taraftan, geribıraktırlmış ülkelere, iktidar üzerinde etkinliği büyük olan küçük burjuva radikalleri, ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik sorunları çözmede, gümrük duvarlarının yükseltilmesini bir araç olarak kullanma eğilimindeydiler.

Bu tür gelişmeler karşısında emperyalizmin izlediği yöntem, söz konusu gümrük duvarlarının aşılması ve geribıraktırlmış ülkelerin metropollerde üretilen mallar için daha geniş bir pazar haline gelmesini önleyen, ekonomik yapılarını kırma yönünde gelişti. Bunun yöntemi ise, genellikle bu ülkelerde emperyalizmin pazar sorununu giderecek ve metropollere artık-değer transferini hızlandıracak bir

endüstrinin geliştirilmesi oldu. Türkiye'de 1945'den sonra başlayan, 1950'lerde ise giderek belirgenleşen ekonomi politikasındaki yeni yönelişi belirleyen etkenlerden en önemlisi emperyalist sistem içerisinde yukarıda özetlemeye çalıştığımız yeni gelişmelerdir. Türkiye'de 1950-60 döneminde izlenen alt yapı yatırımları politikası ve bu politikanın belirlenmesinde etkili olanların niteliği de bunu kanıtlamaktadır. Ancak Türkiye'de söz konusu dönemde izlenen gelişmeleri sadece emperyalist metropollerde oluşturulan yeni yöntemlere, diğer bir deyişle sadece dış dinamığe bağlamak yanlış olacaktır. Burada unutulmaması gereken nokta kapitalistleşme süreci içinde gelişen yerli burjuvazinin de tercihini emperyalizmle bütünleşme şeklinde belirlemiş olmasıdır. Bu nedenle Türkiye'deki gelişmeleri kısaca özetlemek gerekmektedir. CHP iktidarı 1944 yılında, harp sonrasında izlenecek ekonomi politikasının ana hatlarını belirleyen bir plan hazırlanmasına karar verdi. Hazırlanması 1945 yılında biten plan daha çok devlet sektörünün güçlendirilmesi yönünde tedbir'ler öneriyor ve endüstrinin gelişmesine ağırlık veriyordu. Ancak bir yandan 1946 yılında kurulan DP'nin gelişen burjuvazinin daha liberal bir ekonomi politikası istemini temsil etmesi, diğer taraftan da planın öngördüğü yatırımların dış finansman ihtiyacı, bu planın uygulanma şansını ortadan kaldırdı.

Planın öngördüğü yatırımların gerçekleştirilmesi için gerekli dış finansmanın sağlanması yönündeki girişimler, ABD ile yeni ilişkilerin başlangıcı oldu. Planın, plan için gerekli finansmanı sağlayacak ABD ve ABD kaynaklı finansman kurumlarınca verilmesi 1947'de yeni bir planın hazırlanmasına yol açtı. 1947 planı, iç ve dış sermaye güçlerinin talepleri doğrultusunda hazırlandı. Hazırlanan yeni plan bir öncekinin tersine tarıma ön-

celik verir nitelikteydi. «Planı hazırlayan komisyon, bu dış konjoktürün gereksindirdiği değişiklikleri plana yansıtmaktadır. Planın sektörel seçimleri tarım ve tarımla ilgili ulaştırma ve enerji tesislerine dönüktür. Böylece Avrupalılararası işbirliğine, tarımsal alanda katkıda bulunarak, Amerika'dan yardım elde etmeyi amaçlamaktadır.» (5)

Ekonomi politikasının belirlenmesinde emperyalizmin, 1947 planıyla başlayan somut mücadelesi, ele aldığımız dönem boyunca, bütün yoğunluğuyla devam etti. Bütün dönem boyunca izlenen ekonomi politikası yabancı uzmanların önerileri doğrultusunda belirlendi. Söz konusu yabancı uzmanların önerileri doğrultusunda belirlendi. Söz konusu yabancı uzmanların, Türkiye için önerdikleri kalkınma politikası öncelikle tarım, tarımsal ürünlere bağlı hafif endüstri ve altyapı yatırımlarının geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir. Hazırlanan raporların hemen hepsinde, özel sektöre ağırlık verilmesinin yanında altyapı yatırımlarının hızla geliştirilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Örneğin : Max Weston Thornburg 1948 yılında ABD'li iş adamları için Türkiye ekonomisi' üzerine hazırladığı raporda mevcut kamu iktisadi teşebbüslerinin verimsiz işleyişini şiddetle eleştirdikten sonra, devletin ekonomi içindeki işlevini şöyle belirlemektedir.

«İnsan kendi kendisine, gerekli fabrikaların hususi şahıslar tarafından yapılmasının niçin teşvik edilmediğini ve böylece devletin bu maksatla kullandığı paraların niçin kısmen tamamlanmış olan ve hayati önemi haiz olan sulama şebekelerinin tamamınasına ve pamuğu fabrikaya taşıyacak olan yolların inşasına sarfetmediği sualini sorabilir. Bu şekilde müstehlak fiyatından, alım fiyatı düşecek, imalatçıların geliri yükselecek ve devlet tarafından gelişen sanayi burjuvazisi Sanayi ve Kalkınma Bankası aracılığıyla destek-

yan teşekküller meydana çıkacaktır.» (6)

Thornburg ABD yardımlarının hangi alanlarda yoğunlaşacağını veya yoğunlaşması gerektiğini ise şöyle açıklamaktadır :

«Şu kadar ki memleket yollara, sulama sistemlerine, mektep ve amme sıhhati servislerine ve inkişaf eden canlı bir iktisadi hayata malik olmadıkça bu iktisadi abideler zayıf esaslar üzerinde kalmış olacaktır. Burada Amerikan iktisadi yardım programının tercih edilmesi lazım gelen bir hedefini görmeye başlıyorız...»

Kısaca yapılacak işler yollar, sulama şebekeleri, amme sıhhati tedbirleri ve binlerce köyün malik olmadığı mektepler açmaktır. Bu işler halk için devlet tarafından başarılması lazım gelen işler listesidir.» (7)

Özellikle 1950'den sonra Türkiye'de ekonomi politikası, bu tür birbirine benzer raporların denetimi altında belirlendi ve kaynakların giderek artan bir bölümü altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine tahsis edildi. Buna paralel olarak altyapı yatırımlarını gerçekleştirecek yeni devlet teşekkülleri kuruldu veya eskileri de yeniden düzenlendi. Örneğin, Karayolları Genel Müdürlüğü 1950 yılında, Denizcilik Bankası A.O. 1951 yılında, PTT 1953 yılında kurulmuştur.

Diğer taraftan dışarıdan alınan kredilerin büyük bir bölümü altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi koşuluyla bağlıydı. Örneğin, emperyalist güçlerin Türkiye'de söz konusu dönemde altyapı yatırımlarının gelişmesine verdiği önemin diğer bir göstergesi de Çizelge I'de gösterilen Dünya Bankası kredilerinin dağılımıdır.

ÇİZELGE I. DÜNYA BANKASI KREDİLERİ

Yıl	Miktar (Milyon \$)	Kredinin Kullanılacağı Alan	Faiz ve Vade
1950	2.9	Tahıl Depolama Tesisleri	3.7/8
	12.5	Liman Yapımı	18 yıl
	9.0	Sınai Kalkınma Bankası	4.1/4
			25 yıl
1951	3.8	Liman Yapımı ve Geliştirme	3.3/4
1952	25.2	Seyhan Barajı	25 yıl
1953	3.0	Sınai Kalkınma Bankası	4.7/8
			4.3/4
TOPLAM	63.4		

Kaynak : International Bank for Reconstruction and Development, Annual Reports.

Görüldüğü gibi Dünya Bankasının 1950-60 dönemi içinde Türkiye'ye açtığı 63.4 milyon dolarlık kredinin 45.4 milyonluk bölümü çeşitli altyapı yatırımları için verilmiştir. Bu arada yine yabancı uzmanlara hazırlatılan raporlar doğrultusunda, yabancı sermayeye geniş olanaklar yaratılmış, gelişen sanayi burjuvazisi Sanayi ve Kalkınma Bankası aracılığıyla destek-

lenmiş, tarımda makinalaşma hızlandırılmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse, Söz konusu dönemde Türkiye'de kapitalistleşme süreci emperyalist dünyayla gelişen yeni ilişkileri çerçevesinde yeni boyutlar kazanmış ve bu, bir yarıyla kapitalistleşme süreci için gerekli altyapı koşullarının gerçekleştirilmesi şeklinde somutlaşmıştır.

2. ULAŞIM ve HABERLEŞME :

1950-60 döneminde yabancı uzmanların önerileri doğrultusunda, demiryolu taşımacılığında vazgeçilerek, karayollarının geliştirilmesine büyük bir önem verilmiştir. 1950 öncesinde karayollarının geliştirilmesi konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür.

«1942 yılında yaptığımız bir incelemede asgari devlet yolları ağının 24 bin Km'nin üstünde olması gerektiğine inanmıştık. Savunma bakımından Doğu'da, Batı'da hududa giden yollarla Akdeniz ve Karadeniz kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayacak güzergahlar üzerine yol yapımı sakıncalı görül-

mektedir. Keza, demiryollarına rekabet yaratır düşüncesiyle bunlara paralel veya yakın geçen yollar da bu 24bin Km. lik devlet yolları ağına dahil edilmek istenmemiştir.» (8)

Ulaştırma konusunda karayollarına ağırlık verilmesi konusunda ileri sürülen, şüpheler, ABD'nin ülke üzerinde giderek artan etkinliği sonucunda ortadan kaldırıldı. 1947 yılında Türkiye'ye gelen bir ABD askeri heyeti, Türkiye'nin demiryollarına tanıdığı özgürlükten vazgeçerek, Amerikan yardımıyla birlikte geniş çaplı bir karayolu inşaa programını gerçekleştir-meye başlamasını tavsiye etti. Yine 1947 yılında H.E. Hilt başkanlığında

ÇİZELGE II. KARAYOLLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ BÜTÇELERİ Bütçe (1000 TL)

Yıl	Cari Fiyatla	Sabit Fiyatla	Devlet Bütçesindeki Yeri
1950	60.305	540.315	% 4.1
1951	81.563	685.945	% 5.9
1952	142.000	1.184.280	% 8.1
1953	188.975	1.542.036	% 8.9
1954	191.236	1.403.672	% 8.4
1955	322.600	2.213.036	% 11.0
1956	342.731	2.011.831	% 10.3
1957	431.034	2.133.618	% 10.8
1958	496.034	2.132.966	% 11.1
1959	636.034	2.289.722	% 10.6
1960	971.135	3.311.570	% 13.3
1961	803.000	2.665.960	% 9.2
1962	806.286	2.531.738	% 8.0
1963	894.646	2.692.890	% 7.4

Kaynak : Vecdi Diker, Karayolları Genel Müdürlüğü 25 Yaşında, 1975 Ankara, s. 9.

Türkiye'yi ziyaret eden diğer bir heyet de karayollarının geliştirilmesi konusunda bir rapor hazırladı. Hilt raporunda karayollarının 5 bin Km. ye, il yollarının (tarımsal alanları pazarlarla birleştiren) ise 30 bin km. ye çıkarılması öneriliyordu. (9)

DP iktidarı yabancı uzmanların önerilerini hızla uygulamaya koydu. 1950 yılında çıkarılan 5539 sayılı kanunla Şose ve Köprüler Reisliği'nin yetkileri

yeni kurulan Karayolları Genel Müdürlüğüne devredildi. Karayollarına, bütçeden ayrılan ödenek 1950-60 döneminde sürekli artış gösterdi. Çizelge II. den de izlenebileceği gibi karayollarının devlet bütçesi içindeki payı 1950'de % 4.1'den 1958'de % 11.1'e yükseldi. Bu payın 1960'dan sonra giderek düşmeye başlaması DP'nin karayollarının geliştirilmesine verdiği önemi kanıtlamaktadır.

ÇİZELGE III : YÜK TAŞIMALARI

Yıl	Karayolu	Demiryolu	Denizyolu	Üst Yapılı
	Ton-Km. (1.000.000)	Ton-Km. (1.000.000)	Ton-Km. (1.000.000)	Karayolu Uzunluğu (Km.)
1950	957	3.078	262	24.215
1951	1.167	3.147	273	25.137
1952	1.319	3.646	281	26.481
1953	1.769	3.407	244	27.836
1954	2.209	4.166	303	28.712
1955	2.406	4.366	305	31.879
1956	2.660	4.812	291	34.756
1957	2.234	5.371	291	37.717
1958	2.419	5.522	243	39.847
1959	3.254	5.242	218	41.135
1960	3.678	4.632	164	42.039
1961	4.415	4.048	132	42.289

Kaynak : Vecdi DİKER, Karayolları Genel Müdürlüğü 25 Yaşında 1975 Ankara.

Aynı dönem içinde karayollarına tanınan önceliği belgeleyen diğer bir gösterge de karayolu taşımacılığındaki gelişmedir. Çizelge III'den de izlenebileceği gibi karayolu taşımacılığı 1950-1960 döneminde, 957 milyon ton-km'den 3.678 milyon ton-km'e ulaşarak, yaklaşık olarak 315 misli artmıştır. Buna karşılık denizyolu taşımacılığı 262 milyon ton-km'den, 164 milyon ton-km'e gerilemiş, demiryollarında ise ancak küçük bir artış (3.078 milyon ton-km'den, 4.632 milyon ton-km'e) görülmüştür.

Yine sözkonusu dönem içinde deniz taşımacılığındaki gerilemeye karşı çeşitli büyüklükte 20 liman inşa edilmiştir. Liman inşaatına verilen önem sonucunda, limanların 1950 yılında, 1.000.000 ton civarında olan toplam yükleme, boşaltma kapasitesi, 1953 yılında 3.000.000 ton, 1962 yılında ise 11.000.000 tona yükselmiştir.

Özetlemek gerekirse, 1950 - 1960 döneminde, ulaştırma olanaklarının geliştirilmesi büyük bir önem kazanmış, bu konuda, büyük ölçüde karayollarına öncelik tanınmış, ulaştırma, haberleşme yatırımları için ayrılan kaynaklar daha çok bu alana yöneltilmiştir. Böylece kapitalistleşme sürecinin

ön koşullarından biri olan, üretim alanlarıyla, pazarlar arasındaki bağlantının varlığı, karayollarının geliştirilmesi aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

3. ENERJİ VE SULAMA TESİSLERİ :

II. Dünya Savaşından sonra, 1945 yılında Türkiye'de üretilen toplam elektrik enerjisi 27.804 kwh düzeyindeydi. Bu enerjinin 504.046 kwh'ü termik 23.762 kwh'ine ise hidroliktir. Diğer bir deyişle, 1945'de Türkiye enerji üretiminde oldukça geridir.

1950'den sonra diğer altyapı tesislerinde olduğu gibi elektrik üretimine verilen önemde artmış ve elektrik enerjisinin giderek artan oranlarda hidrolik santrallardan sağlanması yolu tercih edilmiştir. Bunun için Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, baraj ve Hidroelektrik santrallarının inşası bu kuruluşa devredilmiştir.

DSİ'nin enerji üretimi ve tarımsal sulamaya ilişkin projeleri uluslararası finansman kurumlarının fazla kredi sağladığı yatırımlar arasında yer almıştır. Çizelge IV'de 1950-1960 döneminde baraj ve santral yapımı için çeşitli dış finansman kurumlarının sağladığı proje kredileriyle projelerin maliyeti gösterilmiştir.

**ÇİZELGE IV. : 1952-1967 YILLARI ARASINDA ALINAN PROJE KREDİLERİ
VE BUNLARIN YILLIK KULLANMA MİKTARLARI**

Projenin Adı	Kredinin Kaynağı	Tarih	Toplam Kredi	
			Miktarı	Projenin Masrafı
Seyhan Barajı	IBRD	1952	22.844	107.737
Kemer Barajı	EMC	1954	22.200	147.489
Demirköprü Barajı	EMC	1954	23.000	219.140
Hirfanlı Barajı	GW-EE	1954	23.800	202.127
Kesikköprü Barajı	GIE	1959	6.437	91.354
Toplam			98.281	767.847
Makina Kredileri			9.191	
Genel Toplam			107.742	

Enerji alanına yapılan yatırımlar sonucunda, 1945-1960 döneminde sant-ral sayısı % 255 artarak 974'e ulaşmış, enerji üretimi ise 2.815.071 kw'e çıkmıştır. Üretilen enerjinin % 75'i endüstri tarafından kullanılmıştır. (10)

1950-1960 döneminde sulama tesislerinin geliştirilmesi, kamu yatırımları içinde önemli bir yer tutmuştur. 1950 yılında Türkiye'de yalnızca 50.000 hektar arazi sulanabiliyordu. Sulama tesislerine yapılan yatırımlar sonucunda, sulanan toprakların genişliği 1.000.000 hektarı aşmıştır.

4. SONUÇ :

Emperyalizmin ve yerli tekelci sermayenin pazarının derinlemesine gelişmesini sağlayacak, yeniden üreti-

min genişleyerek devamını kolaylaştıracak ve diğer yatırımların kârlılığını artıracak olan altyapı yatırımlarında bu dönemde önemli artışlar olduğu görülmüyor. Bu olgu Türkiye'de çarpık ve dışa bağımlı kapitalistleşme sürecini büyük ölçüde desteklemiş ve tekeli sermayenin daha sonraki yıllarda göstereceği atılımın dayanaklarından biri olmuştur. Ancak çarpık ve bağımlı yapı içerisinde altyapı darboğazı giderek büyümüştür. Öyle ki, günümüzde tekeli sermayenin en önemli sorunlarından biri haline gelen altyapı darboğazının çözümü, (veya daha doğru bir deyişle çözümsüzlüğü) ege-men sınıfların içinde bulunduğu bu-nalının boyutlarını belirlemede büyük önem kazanmıştır.

AÇIKLAMALAR :

- 1) Bu konuda bkz. Kenan Bulutoğlu; **Kamu Ekonomisine Giriş - Kamu Hizmetlerinin İktisadi Tahlili**, İstanbul./1971.
- 2) Karl Marx; **Grundrisse - Foundation of the Critique of Political Economy**, Penguin, s : 524.
- 3) **Ekonomi Politikin Temelleri**, May yay., s : 353.
- 4) Karl Marx; **Capital**, volume : II, Lawrance and Wishart, London/1974, s : 154.
- 5) Selim İlkin - İlhan Tekeli; **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, ODTÜ yay., Ankara/1974, s : 10.
- 6) **Thornburg Raporu**, TİB Aylık Bülteni, Sayı 8.
- 7) **Thornburg Raporu**, TİB Aylık Bülteni, Sayı 8.

- 8) Vecdi Diker; **Karayolları Genel Müdürlüğü 25 Yaşında**, Ankara/1975, s : 9.
- 9) Malcolm D. Rivkin; **Area Development for National Growth-The Turkish Precedent**, Preager Publishers, 1965, s : 105.
- 10) **Türk Ekonomisinin 50 Yılı**; İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, s : 152.

TİB MEVCUT YAYINLAR

- No : 12 YURTDIŞINDAKİ İŞÇİLER VE SORUNLARI 7,5 TL.
- No : 16 TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI VE MÜCADELELERİ TARİHİ (320 sf.) 20 TL.
- No : 18 EMPERYALİZMİN ÇUKUROVA'YA GİRİŞİ 10 TL.
- No : 19 TÜRKİYE EKONOMİSİNE YÖN VEREN HOLDİNGLER 15 TL.

● RESİMLİ EĞİTİM DİZİSİ

- No : 11 TOPLU SÖZLEŞMELER (ÇIKIYOR) 5 TL.
- No : 9 EMPERYALİZM 5 TL.
- No : 1 PAHALILIK (4. BASKI) 5 TL.
- No : 2 TÜRKİYE'DE SINIFLAR (3. BASKI) 5 TL.
- No : 3 TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAKLARI (3. BASKI) 5 TL.
- No : 4 GREV (3. BASKI) 5 TL.

YENİ BASKILAR TÜKENMEKTE OLUP TÜM RESİMLİ EĞİTİM DİZİSİNİN YENİDEN BASKILARI YAPILACAKTIR.

TÜSTAV

« Sosyal Güvenlik » Sorunu Ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar

Yöntem olarak herhangi bir sorunun teorik çözümlemesi, onu ortaya çıkaran nesnel koşulların bir süreç içinde incelenmesi ile ve bu sürecin niteliğini belirleyen çelişkilerin ortaya konulmasıyla yapılabilir. Sosyal güvenlik sorunu da kapitalizm ve devlet bütünlüğünün bir parçası olarak ele alınıp, onu ortaya çıkaran nesnel koşullarla birlikte çözümlenebilir.

1. « SOSYAL GÜVENLİK » ÜZERİNE :

Kapitalizmde temel çelişki, giderek toplumsallaşan üretimin karşısında, artık - değer in ö z e l v e tasarrufudur. Bu çelişkinin sürekliliği düzen için « tehlikeli » olabilecek iki sorunu da beraberinde getirir. **Birincisi**, üretimin giderek toplumsallaşması halinde işçi sınıfı kapitalist sistemi temelinden tehdit edecek bir güç haline gelebilir; **ikincisi**, artık - değer in özel ve rekabetçi tasarrufunun büyük boyutlara ulaşması durumunda hakim sınıfların kendi aralarındaki çelişki hakim sınıflar arasındaki birliğin bozulmasına ve çözülmesine yol açabilir. İşte devlet denilen kurum, bu noktada yeni müdahalelerde bulunarak temel çelişkinin neden olduğu işçi sınıfı birliği ve hakim sınıfların çözülmesi eğilimlerini durdurur. Engels devlet için şunları söylüyordu : « **Modern devlete gelince : O da burjuva toplumuna özgü kapitalist üretim biçiminin genel dış koşullarını işçilerin ve aynı zamanda tek tek kapitalistlerin oyun bozanlıklarına karşı koruyup ayakta tutabilmek amacıyla, kendisine uygun gördüğü bir örgütlenme biçiminden başka bir şey seçildir.** » (1)

Kapitalist devlet giderek artan servetlerin koruyuculuğunu yaptığı gibi sınıf farklılaşmalarının ortaya çıkarmış olduğu sistem içi çelişkilerin de sistemi yıkacak kerteye gelmesini önleme-

yi amaçlar. Bu nedenle yukarıda da belirtildiği gibi devlet, bir taraftan hakim sınıfların sorunlarına çözüm arar, onların kendi aralarındaki çelişkilerini en alt düzeyde tutmaya uğraşır, diğer taraftan da hakim sınıflarla emekçi kitleler arasındaki çelişkileri törpülemeyi, işçi sınıfı birliğini bozmayı, hedef saptırmayı amaçlar. Böylece de sistemin yeniden üretim koşullarını sağlamaya çalışır. Devlet bu ikinci işlevini yerine getirmek, yani emekçi kesim ile hakim sınıflar arasındaki ilişkileri düzenlemek, « barışçı » sınırlarda tutabilmek için iki yöntem uygular. Bu yöntemlerden birincisi **baskıdır**. İkincisi ise uygulanmak zorunda kalan **taviz** yöntemidir. Baskı ve taviz birbirinin zıttı gibi görülmele beraber, özünde birbirlerini tamamlamakta, değişik konjonktürlerde değişik dozlarda karıştırılıp uygulanan bir bileşimi oluşturmaktadırlar. Bileşim içinde hangi yöntemin dozunun ağırlık kazanacağı söz konusu ülkedeki sınıfsal mücadelenin gelişmişlik düzeyine dolayısı ile sistem içi çelişkilere bağlıdır.

İşte sosyal güvenlik olgusu da hakim sınıflarla emekçi kesim arasındaki çelişkileri törpülemeye yönelik olarak verilme zorunda kalınan bir taviz türüdür.

Ücretli işçinin yarattığı zenginlikten, ücret adı altında aldığı pay öylesine önemsizdir ki, işçinin organik yaşantısının sürebilmesi için bile yeterli olamaz. Bu yüzden proletarya kaza, hastalık, yaşlılık ya da sürekli hastalık sonucu çalışamayacak duruma geldiğinde ve kapitalizmin temel hastalıklarından işsizlikle karşılaştığında kullanmak üzere kazancının bir bölümünü bir kenara ayırabilme olanağından yoksundur. Bu durumun süreklili-

ği, üretimin toplumsallaşması ile birlikte sağlanan işçi sınıfı birliğinin mücadelesi ile, sistem içi çelişkileri yoğunlaştırıp düzeni tehdit edici kerteğe ulaşabilir. «Sınıf karşıtlıklarını düzen çitleri içinde tutma gereksinmesinden doğan devlet...» (2) «sosyal güvenlik» adlı müdahalesi ile bu işlevini yerine getirir. İşçinin yarattığı değer bir kısmını işçi payı - işveren payı ve bir çok ülkelerde de devlet payı adları altında proletaryanın «sosyal güvenliği» için ayırır. Bu yolla emekçi kitlelerin düzene karşı olan tepkilerini bir ölçüde törpülemeyi amaçlar.

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi baskı - taviz bileşiminde hangi yöntemin dozunun ağırlık kazanacağı o ülke deki sınıflar mücadelesinin gelişmişlik düzeyine dolayısıyla sistem içi çelişkilerin yoğunluk durumuna bağlıdır. Sosyal güvenlik tavizinin boyutları, söz konusu ülke gelişmiş kapitalist bir ülke ise daha büyük olacaktır. Çünkü bu tür ülkeler kendilerine bağımlı olan ülkelere el koydukları değerlerin bir kısmını kendi ülke emekçi sınıf ve tabakalarına taviz olarak verebilirler. Sosyal güvenlik adlı tavizin boyutlarının büyük olması da sistem içi çelişkileri yumuşatıcı (!) bir niteliktedir. Sosyal sigortalar, metropollerden, önce Almanya'da 1833 yılında hastalık sigortasının kurulması ile başladı. Almanya'yı Avusturya izledi. Norveç 1905'de hastalık sigortasını kurdu. İsveç, 1911'de iş kazalarına karşı zorunlu sigortayı oluşturdu. İngiltere 1908'de yaşlılık sigortasını, 1911'de bütün işçiler için hastalık ve sakatlık sigortasını ve bazı kategorideki işçiler için dünyada ilk kez işsizlik sigortasını kabul etti. Fransa sınırlı bir uygulama alanı olan ilk zorunlu sigortayı 1910'da yaşlılık sigortası ile ortaya koydu. 1929 ekonomik buhranını izleyen yıllarda sosyal sigortalar Güney Amerika ülkelerine, Birleşik Amerika'ya ve Kanada'ya yayıldı. II. Paylaşım Savaşından sonra sosyal sigortalar hemen bütün ülkelerde kabul edilme yoluna girdi (3).

Bağımlı ülkelerde sosyal güvenlik adlı taviz gelişmiş kapitalist ülkelere çok sonra uygulamaya konulmuş ve deyim uygunsuz «görünürde» mevcuttur. Bu ülkelerde baskı - taviz bileşiminde baskının dozu daha yüksektir. Çünkü, verilecek taviz azdır. Bunun nedeni de ülke içerisinde yaratılan birikmiş değer büyük bir kısmına emperyalist tekellerin görünür biçimde kâr transferleri olarak, diğer taraftan göze görünmeyen tekel fiatı mekanizması ile el konulmasıdır. Bu durumda emperyalizmin yerli ortakları ülke içinde tutabildikleri payın bir kısmında sosyal güvenlik payı olarak emekçi sınıf ve tabakalara ayrılmasına pek razı olmazlar. Ancak burjuva devleti yeniden üretimin koşullarının sağlanabilmesi ve sınıf karşıtlıklarını düzen içinde tutabilmek ve görünürde de olsa «sosyal devlet» olduğunu kanıtlamak için Anayasasına sosyal güvenlik ibaresini de geçirir.

2. TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK :

Anayasanın 48. maddesi : «Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir.» der. Anayasanın bu maddesinin de ortaya koyduğu gibi birincisi sosyal güvenlik hakkı herkes için bir hak olarak kabul edilmiştir. İkincisi, sosyal güvenliğin sosyal sigortalardan ve sosyal yardımlardan olacağı belirtilmektedir. Sosyal yardımların hemen hemen tamamı kamu fonlarından finanse edildiklerine göre, bunlardan herhangi bir önkoşul olmaksızın herkesin bir hak olarak yararlanması gerekir. Üçüncüsü, sosyal güvenlik hakkını sağlayabilmek için devletin doğrudan doğruya örgütler kurmak ve kurdurmak zorunda olduğu belirtilmiştir. Anyasada yer alan bu sosyal güvenlik anlayışına karşın, uygulama ne durumdadır bir bakalım.

Bugün Türkiye'de dağılmış, normları, yönetim biçimleri birbirine benzemeyen, aralarında akılcı bir uyuşum

sağlanamamış bulunan «görünürde» de olsa bir sosyal güvenlik sistemi vardır. Bunların en eskisi, devlet kesiminde çalışan memurların yaşlıklarını ve bir ölçüde hastalık, sakatlık ve ölüm risklerini karşılayan T.C. **Emekli Sandığı**'dır. İkincisi işçi statüsünde çalışanların hastalık, analık, meslek hastalığı, iş kazası, yaşlılık, ölüm ve sakatlık risklerini karşılamakta olan **Sosyal Sigortalar Kurumu**'dur. Üçüncüsü, bağımsız olarak çalışmakta olanların şimdilik yaşlılık, sakatlık ve ölüm risklerini kapsayan ve Mart 1972'den itibaren çalışmalarına başlamış bulunan **Bağ - Kur**'dur. Bunların yanında bir de özel bankalarla sigorta şirketlerinde, sanayi ve ticaret odaları ile bunların birliklerinde çalışanların yukarıda sözünü ettiğimiz risklerini karşılamakta olan dağıtım sandıkları vardır. Bu sosyal güvenlik kurumları, emeği ile geçinenlerin ne kadarını çatıları altına alabilmektedirler? Bir

başka deyişle, görünürde de olsa çalışanların ne kadarı sosyal güvenlik olanağından yararlanabilmektedir?

15 ile 64 yaş arası «resmi» olarak «**çalışabilir nüfus**» diye tanımlanmaktadır. DPT 1977 yılı programında çalışabilir nüfus rakamı 14.5 milyon kişi olarak belirtmektedir. Oysa bizim gibi ülkelerde bazı insanlar 15 yaşında değil çok daha önceden, çocukluk yıllarını bile doğru - dürüst yaşayamadan, ilkokul çağında çalışmak zorunda bırakılırlar, 64 yaşını geçkin olmalarına rağmen elleri - ayakları tuttuğu sürece işgüçlerini satmaya zorlanırlar. Bu nedenle 14.5 milyon çalışan nüfus, «resmi» rakamdır ve gerçeği tam anlamı ile yansıtmamaktadır.

Çalışabilir nüfusun % 60'a yakın kısmı tarım kesiminde yer almaktadır. Sanayi kesiminde çalışanlar 1.844 bin kişiyle toplamın % 13'ünü oluşturmaktadır. Çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı Çizelge I'de verilmiştir.

ÇİZELGE I

Sektörlere Göre İstihdam
(15 - 63 yaş arası ve 1.000 kişi olarak)

Sektörler	1975	%	1976	%
Tarım	8.705	61.37	8.680	59.92
Sanayi	550	12.40	1.844	12.73
Ticaret	736	3.88	591	4.08
Ulaştırma	600	5.19	774	5.34
Hizmetler	1.834	4.23	663	4.58
TOPLAM	14.184	12.93	1.934	13.35
		100.00	14.486	100.00

Kaynak : DPT 1977 Programı, 220 ve 221 no'lu çizelgelerinden düzenlenmiştir.

14.5 milyon çalışabilen nüfusa karşın sosyal güvenlik olanaklarından faydalanıyor görünenler 3.700 bin civarındadır. Bunlardan 2 milyonu Sosyal Sigortalar Kurumu, 850 bini Bağ - Kur, 700 bini Emekli Sandığı Kurumlarından yararlanmaktadır. Ayrıca 200 bin kişinin de özel sigorta şirketlerince sosyal güvenliği sağlanmaktadır. Çalışabilir nüfusun geri kalan 10.750.000'i ise sosyal güvenlikten yoksundur. Bu toplamın % 75'i demektir. Görüldüğü gibi Anayasa da her ne kadar herkesin sos-

yal güvenlik hakkına sahip olduğu ve devletin görevinin bunu sağlamak olduğu belirtilmekte isede, gerçek hayat bunun böyle olmadığını emeği ile geçinenlerin % 75'inin her an kaza, hastalık, yaşlılık ya da sürekli hastalıklarla veya işsizlikle tehdit altında olduğunu, buna karşın bir güvencesi olmadığını ortaya koymaktadır. Yeterli güvencesi verecek olanak yoktur. Çünkü, ülke emperyalizm ve yerli ortaklarınca talan edilmekte ve talanın bir kısmını «güvence» olarak vermek-

tense baskıyı artan bir şekilde ikame etmek, daha «uygun» görülmektedir.

Bundan sonraki bölümde, sosyal sigortalar yasası kapsamına girenlerin durumundan yasanın uygulayıcısı Sosyal Sigortalar Kurumu'ndan ve uygulamanın gerçekten kimlerin işine yaradığını ortaya koymaya çalışacağız.

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL SİGORTALAR :

A) Sosyal Sigortalar Yasası : İşçi güvenliğini sağlamak amacı ile ülkemizde ilk sigorta girişimi 1 Temmuz 1948 tarihinde 1772 sayılı yasa ile yürürlüğe sokulan «iş kazaları ve meslek hastalıkları» sigortası ile başlamaktadır. Bundan sonra sıra ile 10 Ocak 1950 tarihinde 5502 sayılı yasa ile «hastalık ve analık sigortası», 1 Nisan 1950 tarihinde 5417 sayılı yasa ile «ihtiyarlık sigortası»nın gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu gün ülkemizde işçiler için kurulmuş olan sosyal güvence kurumları bu saydıklarımızdır. Bu sigortalar gurubu 1 Mart 1965 tarihinde çıkarılan 506 sayılı yasa ile tek metin halinde hükme bağlanmıştır.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın II. maddesi, «bir hizmet akdine dayanarak, bir veya birkaç işverence çalıştı-

rılanlar, bu kanuna göre sigortalı sayılırlar» demektedir. Ancak III. madde ile, bu nitelikleri taşıyan kimi işçiler, sigorta kapsamı dışında kalıyorlar. Uygulama dışında kalanlar : a) Tarım işçileri, b) Ev hizmetlerinde çalışanlar, c) resmi meslek ve sanat okullarında yetkili resmi makamların müsaadesi ile kurulan meslek veya sanat okullarında uygulama niteliğinde yapım ve üretim işlerinde çalışan öğrenciler, d) Ceza ve ıslah evleri içindeki atölyelerde çalıştırılan mahkumlardır. Bunlara ek olarak çıraklar ancak iş kazaları, meslek hastalıkları ve hastalık sigortası hükümlerinden yararlanmakta, analık, ölüm hakkı, sakatlık, yaşlılık aylığı sigortalarından yararlanamamaktadır.

Yasada sigortalar 6 başlık altında toplanmaktadır. a) İş kazası ve meslek hastalığı, b) Hastalık, c) Analık, d) Malüllük, e) Yaşlılık, f) ölüm sigortaları.

Yasanın 8. bölümü primlerden söz etmektedir. Bilindiği gibi, yasanın uygulayıcısı olan Sosyal Sigortalar Kurumu'nun en önemli gelir kaynağı Primlerdir. Primlerin, işçi ücretlerinin yüzdesi olarak oranları Çizelge II'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE II

SSK'na Ödenen Primlerde İşçi - İşveren Payları (Toplam ücretin)

Sigorta Adı	İşveren (%)	İşçi (%)	Toplam (%)
İş kazası — meslek hastalığı	0.5 - 6*	0	0.5 - 6
Hastalık	6	5	11
Analık	1	0	1
Malüllük — yaşlılık — ölüm	7	6	13
TOPLAM	11.5 - 20	11	25.5 - 31

(*) Tehlike sınıfına göre değişen bir orandır.

Çizelge II'ninde ortaya koyduğu prim gelirlerinin % 34.8 - 43.1'i sigortalı işçinin ücretinden kesiliyor, % 56.0 - 65.2'si de işverence ödeniyor. Primler, ücretler üzerinden eşit yüzdeli olarak alınmaktadır. Başka bir deyişle, yüzdelere ücretin azlığına veya yüksekliğine göre artıp eksilmemektedir. Hastalık sigortası bakımından çıraklar için ayrı bir oran saptanmakta-

dır. Bu oran % 4 olup çırak ve işverence eşit olarak ödenir. Bu olgu da, çırak sömürsününün bir başka boyutunu ortaya koymaktadır.

Aşında, işveren kendi payına düşen ödenmiş primi masrafları içinde göstermekte ve kârından düşmekte, dolayısı ile ödediği vergiden yükümlülüğünü karşılamaktadır. Oysa işçi, yarattığı değerden hem kendi primini

hem de işverenin kendisi için ödemesi gerekeni ödemektedir.

Burjuvazi payına düşen primin ödenmesini geciktirebilmekte ve bu sermayeyi Kuruma teslim etmek yerine kullanabilmektedir. Her yıl işveren prim borçları hızla artmaktadır.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın ilginç bir kaç maddesi de şunlardır;

— 123. maddeye göre, Kurumun sağlık kurulları, eczaneler, ilaç fabrikası açma yetkisi vardır.

— 124. maddeye göre Kurum istediği zaman sigortalıları muayene edebilir, koruyucu önlemler alabilir.

— 130. madde ile de Kurum yasanın uygulanıp uygulanmadığını denetleme yetkisi verilmiştir.

Oysa Kurum içerisinde bir ilaç fabrikası kurma yolundaki girişimler çeşitli oyunlarla engellenmiştir. Koruyucu önlemler hiç bir zaman alınmamakta, tedavi yetersiz kalmakta, denetleme yetkisi ise hemen hiç kullanılmamaktadır.

B) Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) : Sosyal Sigortalar Yasası'nın ışığında sigorta uygulayıcısı durumunda olan tek kurum Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'dür. Kurum, günümüzde Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlıdır. Bu konumuna rağmen genellikle «özerk» bir yapıya sahiptir.

SSK üst kademesinde görev yapan Müdürler Kurulu vardır. Bu kurul, Yönetim Kurulu niteliğinde olup, karar

alır, alınan bu kararları yürütmekle Genel Müdür görevlidir. Müdürler Kurulu Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'ndan 2 işveren temsilcisi, 2 işçi, 1 hükümet, birde SSK'da çalışanların seçtikleri 1 kişi olmak üzere 6 kişiden oluşur. Kurula SSK Genel Müdürü Başkanlık eder. Görüldüğü gibi 7 kişilik Yönetim Kurulu'ndan 4'ü burjuvazi ve bürokratik kesimden oluşmaktadır. Geriye kalan 3 kişinin 2'si doğrudan doğruya Türk - İş'in atamış olduğu işçi temsilcileridir. Kurum, çalışanlarının seçtiği temsilci dışında demokratik yöntemle seçilerek Kurum Yönetim Kurulu'na gelen bir tek kişi yoktur.

SSK'nun 39 şubesi, 70 ödeme bürosu, 3 bölge sağlık müdürlüğü, 4 prim itiraz komisyonu belli başlı idari örgütünü oluşturmaktadır. SSK'da 1976'da 43.395 kişi çalışmaktadır. Sağlık personeli bu kadronun % 62 kadarını kapsamaktadır. SSK'da çalışanlar içinde sağlık personelinin yetersiz olduğu ortadadır. Bu sağlık personeli içinde doktor, diş hekimi ve eczacı sayısı toplamın ancak % 15'ini oluşturmaktadır.

C) 1976 Sonunda Sosyal Sigortalar: 1976 sonunda sosyal sigortalar yasanın sağladığı olanaklardan yararlananların sayısı ancak 2.017.875 kişi olabilmektedir. Çizelge III 1965 - 1976 yılları arası sigortalı sayısı, kadın - erkek sigortalı hakkında bilgi vermektedir.

ÇİZELGE III

1965 - 1976 Yıllarında Sigortalıların Durumu

Yıllar	Toplam	Yıllık	Kadın	Toplam	Erkek
	Sigortalı	sigortalı artış hızı	sigortalı sayısı	çinde kadınlar	sigortalı sayısı
1965	895.802	% —	104.278	% 11.6	791.524
1970	1.313.500	46.0	117.284	8.9	1.196.216
1971	1.404.816	6.9	116.449	9.0	1.288.367
1972	1.525.012	8.5	135.663	8.9	1.339.349
1973	1.649.079	8.1	131.860	7.9	1.517.219
1974	1.799.998	9.1	152.316	8.4	1.647.682
1975	1.823.338	1.3	143.176	7.8	1.680.162
1976	2.017.875	6.6	172.035	7.0	1.845.840

Çizelge III'ünde ortaya koyduğu gibi sigortalılar arasında kadın işçile-

rin oranı çok düşük ve her yıl giderek düşmektedir. 1965'de kadınların

toplam içindeki oranı % 11.6 iken 1976'da bu oran % 7'ye kadar düşmüştür. Kadın işçilere görelî düşük ücret ödemek yanında onları sigortalı olmaktan mahrum kılmak burjuvazinin sömürsünü katmerleştirmektedir. Kadın işçiler arasında sınıfsal bilincin henüz kökleşmemiş olması ve toplumsal yapı içinde kadın üzerindeki, düzenin bozukluğundan kaynaklanan genel baskı,

bu oranın düşüklüğünün diğeri nedenleri arasındadır.

Sosyal sigortalar kapsamına katılı işyerleri sayısı 1976'da 733.646'dır. Ancak bu işyerlerinden bildirge vermiş olanların sayısı 216.941'dir. Bildirge verme oranı 1969'da % 42 iken 1976'da bu oran % 29'a düşmüştür. Kuruma bildirge verilmesine ilişkin veriler Çizelge IV'den izlenebilir.

ÇİZELGE IV

Sosyal Sigortalar Kapsamına Giren İşyerlerinin Durumu

Yıllar	Kanun kapsamındaki		Bildirge vermiş		Kaçak işçi	
	işyerleri		işyerleri		çalıştıranlar	
1969	248.473		103.652		% 59	
1970	279.405		109.391		61	
1971	364.240		154.812		59	
1972	429.453		174.344		60	
1973	536.305		184.427		65	
1974	578.714		195.429		66	
1975	642.672		205.441		68	
1976	738.646		216.941		71	

İşçi çalıştıran her işyeri yasal olarak işyeri bildirgesi vermek zorundadır. Bugüne kadar Türkiye'de işyerlerinin büyük çoğunluğu kaçak işçi çalıştırmayı sürdürmüş, bildirimde bulunmamış ve bunların sayısı çizelge IV'den de görüldüğü gibi yıllar geçtikçe artmıştır. Bu olgunun giderek artan bir ivme gösteren emperyalizme bağımlılıkla doğrudan ilgisi vardır. Sömürü yoğunlaştıkça, yaşanan yapısal ve sürekli bunalım derinleştikçe, görünürde de olsa söz konusu olan taviz verilmemektedir. 1976 yılında bildirge vermeyen işyerlerinin sayısı 521.705'dir. Bu işyerlerinin her birisinde dört kişinin çalıştığı varsayılırsa 2 milyonu aşkın işçinin kaçak çalıştırıldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

4. SİGORTA GELİRLERİNDEN KİMLER YARARLANIYOR?.

Kurumun 1976 yılı içinde toplam olarak geliri 23 milyar 127 milyon liradır. Bu tutarın içinde en büyük paya sigorta primleri sahiptir. 1976 yılında prim gelirleri 19 milyar 863

milyon lira olmuştur. Bu, toplamın % 86'sını oluşturmaktadır. Kurumun 1976 yılında bankalardaki parasının faizi, tahvil ve tasarruf bonusu gelirleri ile kira ve diğeri çeşitli gelirlerinin toplamı da yaklaşık olarak 3.2 milyar lira civarındadır. (4) Genel olarak bir işçinin günlük ortalama ücretinin 115 lira olduğu hesap edilmektedir. Bir işçinin yılda 250 gün çalıştığı varsayılırsa yıllık kazancı 28.750 lira eder. SSK'unun prim olarak bu tutarın % 27'sini işçinin sosyal güvenliği için işçi ve işveren payı adıyla aldığı göz önüne alırsak SSK'nun bir işçi için yılda ortalama 7762 lira aldığı görürüz. Yani bir işçinin sosyal güvenliği için işçinin yarattığı değerden 7762 lira alınmaktadır. Peki, bu tutarın hepsi gerçekten işçinin sosyal güvenliği için mi harcanmakta, yoksa başka amaçlara mı hizmet etmektedir?.

1976 yılında tüm işçiler ve bakımakla yükümlü oldukları için yapılan sağlık harcamaları 1 milyar 164 milyon liradır. Diğeri sigorta harcamaları,

yönetim giderleri, emlak bakım, işçi meskenleri ve diğer harcamaların toplamı da eklenince SSK'nın 1976 yılı harcamaları 4 milyar 790 milyon lirayı bulmaktadır. Toplam giderlerin toplam gelire oranı yaklaşık olarak % 25'dir. Yani yılda 7762 lirayı kendi sosyal güvenliği için ödeyen işçi bunun en fazla 2156 lirasından faydalanmaktadır. Peki, geri kalan % 75'lik birikim ne olmaktadır? Bu da yine 506 sayılı SSK kuruluş ve amaçlarını belirleyen yasanın öngördüğü şekilde değerlendirilmektedir. (!) Önemli bir kısmı ihtiyat akçesi olarak bankalara yatırılmakta, bir kısmıyla devlet tahvilleri satın alınmaktadır. Kurumun elinde 1976 yılı verilerine göre 24.6 milyar liralık Devlet Yatırım Bankası tahvili bulunmaktadır. Devlet Yatırım Bankası kamu iktisadi teşebbüslerine kaynak sağlayan kurumlardan biridir. İşçilerin sosyal güvenliğini sağlamak (!) saviyla el konulan fonlar devlet işletmeleri aracılığı ile tekrar hakim sınıfların cebine boşaltılmaktadır. (5) Ayrıca Kurumun bankalara yatırılmış 5.8 milyar lira mevduatı vardır. Bu yolla da burjuvazinin özellikle tekeli burjuvazinin belli başlı darboğazlarından biri olan sermaye yetersizliği sorununa çözüm bulmaya çalışılmaktadır. Kurumun, işçi meskenleri ile ilgili olarak açmış bulunduğu kredilerin toplamı ise 6.5 milyar liraya ulaşmaktadır. Bu para da doğrudan doğruya müteahhitlerin hizmetine giren miktarı göstermektedir. Geri kalan fonlar ise bina yapımına ve sabit yatırımlar için ayrılmış amor-

tismanlar olarak bankalarda bloke edilmektedir.

Bu güne kadar her yönetim devrinde söz konusu edilen, affı için uğraşılan bir olgu da burjuvazinin Kuruma birikmiş olan prim borçlarıdır. Bu miktar 1976 yılı sonunda 3.3 milyar lirayı aşmıştır. Prim gelirlerinin tahsilat oranı % 85.7'dir. 3.3 milyar liralık prim borçluları 1.1 milyar lira ile devlet işletmeleri ve 2.2 milyar lira ile özel kesimdir. Emegi ile geçinenlerin yararlanması gereken bu fonlar sömürücü azınlığın ve onların devletin kasalarında yatmaktadır. Ayrıca devlet kesimi ile özel kesim arasındaki ücret uygulamasındaki farklılıktan dolayı özel kesim toplam sosyal sigorta fonlarına devlet sektörünün işçi başına yaptığı ödemeden az ödeme yapmaktadır. 1976 yılında devlet işletmelerinde bir işçinin ortalama günlük kazancı 132 lira, özel kesimde ise 105 liradır. Aradaki fark 27 liradır. 1976'da 2 milyon 17 bin 875 sigortalının 712 bini devlet işletmelerinde, 1 milyon 305 bini ise özel kesimde çalışmaktadırlar. Bir yılda ortalama 250 işgünü olacağı varsayılırsa, aradaki 27 liralık farkın özel kesime yılda 78 milyar 800 milyon lira bıraktığı gerçeği ortaya çıkar.

Hakim sınıflara sağlanan bu olanaklara karşın işçilerin kendileri için yapılan sigorta giderlerinden doğru dürüst yararlanabildikleri savlanamaz. SSK sigorta giderleri içinde iş kazası ve meslek hastalıklarına ayrılan pay çizelge V'den görülebileceği gibi giderek azalmaktadır.

ÇİZELGE V.

SİGORTA GİDERLERİ İÇİNDE İŞ KAZASI - MESLEK HASTALIKLARI SİGORTASININ PAYI

Yıllar	Toplam sigorta İş-Kazası-Meslek Giderleri (A) Hastalığı Sigortası (B)		A/B % 8.9
1973	8.37 Milyar TL.	0.75	6.7
1974	7.95	0.54	4.6
1975	10.81	0.54	4.6
1976	9.46	1.39	4.6

Kaynak : Sosyal Sigortalar Kurumu Çalışma Rapor ve Bilançoları.

SSK'nun en çok kişiyi kapsayan sigortası hastalık - analık sigortası olmaktadır. 1976'da bu sigortalardan yararlananların sayısı 10 milyon 540 bin kişiye ulaşmıştır. Ancak bu 10.5 milyon kişinin tümünün sigortadan yararlanma oranları aynı değildir. Bunu kişi başı-

na yararlanma oranlarına bakarak anlayabiliyoruz. Bir işçi yılda dört kez hastalık sigortasından yararlanmaktadır. Ama eş ve çocukları yılda bir kez bile bu sigortalardan yararlanmamaktadır. Buna ilişkin bilgi çizelge VI'de verilmiştir.

ÇİZELGE VI.

HASTALIK SİGORTASINDAN YARARLANANLAR VE KİŞİ BAŞINI YARARLANMA ORANLARI (1976)

Hastalık Sigortası	Hekime		Kişi Başına
Kapsamına Girenler	Kişi	Müracaat Sayısı	Yararlanma
Sigortalı İşçiler	2.017.875	7.760.799	3.80
Eş ve Çocuklar (Hesabı)	5.900.000	4.453.298	0.75
Malüllük, Yaşlılık vb.	195.491	628.588	3.21

Kaynak : SSK 1976 Çalışma Raporu ve Bilâncoları.

SSK'nun sigorta hizmetleri ile ilgili rakamları Türkiye'de iş kazalarının çok yüksek oranda görüldüğünü de ortaya koymaktadır. 1976'da her on sigortalıdan birisi iş kazası geçirmiştir. Sigortalı işçilerin aslında iş güvenliği en yüksek (!) olan işçiler olduğu düşünülürse, kaçak ve sigorta dışında tutulmuş işçiler arasında iş kazalarının daha da yüksek olduğu söylenebilir.

İş kazalarının bu denli yüksek olmasına karşın, meslek hastalıkları sayısı çok düşüktür. İki milyonu aşkın sigortalı işçi içinde 1976'da 641 meslek hastalığı görülmüştür. 1975'de bu sayı 325, 1974'de 221, 1973'de 159 olmuştur. Görüldüğü gibi saptanabilen meslek hastalıklarının sayısı her yıl artmaktadır. Ancak yine de bu sayının gerçeği yansıtmadığı kuvvetli muhtemeldir. Çünkü bu sayının bu denli düşük olmasının nedeni doğru teşhis konulmaması olarak açıklanabilir. Son yıllarda teşhis konan meslek hastalıklarının tümünün de akciğer hastalığı olması bu yargının bir kanıtıdır. Ayrıca 1975'de görülen 325 meslek hastalığının 301 tanesi madenle ilgili işyerlerinde saptanmıştır. Buradan maden işyerleri dışında meslek hastalıklarının denetlenmiş olasılığının çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇ :

Türkiye, emperyalizmin hegemonyası altında bir ülkedir. Genel olarak ekonomisi, özel olarak da sanayisi emperyalizme bağımlıdır. Ülke içinde yaratılan birikmiş değer yani sermaye, çeşitli sömürü mekanizmaları ile emperyalist metropollere aktarılmaktadır. Emperyalizm, sömürüsünü bir avuç yerli ortakla ittifak içinde gerçekleştirmektedir. Bu bağımlılıktan dolayı ülke ekonomisinin yaşadığı buhran sürekli ve yapısalıdır. Hakim sınıfların devleti çeşitli uygulamalar ile bir taraftan hakim sınıfların sorunlarına çözüm bulmaya çalışırken bir taraftan da hakim sınıflarla emekçi kitleler arasındaki giderek yoğunlaşan çelişkiyi törpüleyecek, çelişkinin düzeni yıkacak kerteye gelmesini engelleyecek önlemler almaktadır. Devlet bu işlevini yerine getirebilmek için kullandığı iki yöntemden emperyalizme bağımlılığından dolayı baskıya ağırlık vermektedir. Verilmek zorunda kalınan tavizin dozu ise hep düşüktür. Buhranın derinleşmesi ile söz konusu «görünürde» var olan tavizler bile geri alınabilmekte ve baskının dozu artmaktadır. Bir taviz türü olan sosyal güvenlik de yasalarda herkes için söz konusu olmasına karşın toplam

çalışabilir nüfusun ancak % 25'ini kapsamına alabilmekte, geri kalan % 75 ise bu «hak»dan yararlanamamaktadır. Yoğunlaşılın alan sosyal sigortalar uygulamasında ise, verilmiş gibi görünen bu tavizin özünde oldukça eksik uygulanmakta ve işçilerin sosyal güvenliği için harcanması gereken fonlar yine bir avuç sömürücü azınlığa sunulmaktadır. Günümüzdeki olgularında açıkça ortaya koyduğu bu gerçeği

Marx, Engels'e yazdığı 19. Şubat 1881 tarihli mektubunda şöyle dile getirmektedir : «Bugünkü hükümetler, işçilere göz kırpmalarına, onlara güllükler dağıtmalarına karşın çok iyi biliyorlar ki biricik dayanakları burjuvazidir. İşte bu nedenledir ki işçilere karşı dost görünücü sözleriyle burjuvaziye ürkütseler bile burjuvaziye karşı elle tutulan hiçbir somut eylemde bulunmazlar.» (6)

NOTLAR :

- 1) K. Marx-F. Engels; **Devlet ve Hukuk Üzerine**, May yay., İstanbul/1977, s : 82.
- 2) K. Marx-F. Engels; ege., s : 73.
- 3) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Talas **Sosyal Ekonomi**, Ankara/1976.
- 4) SSK 1973 - 1976 yılları çalışma raporları ve bilançoları.
- 5) SSK 1973 - 1976 yılları çalışma raporları ve bilançoları.
- 6) K. Marx-F. Engels; age., s : 145.

Gön :

Tüm İktisatçılar Birliği
Aylık Bülteni

Karanfil Sok. 14/10
Kızılay - ANKARA

ADRES :